

ISRN-nummer: LIU-EKI/SKA-D--06/008--SE
LINKÖPINGS UNIVERSITET
EKONOMISKA INSTITUTIONEN

Olof Palmes internationalism

Idéanalys om Olof Palmes internationella ideologi

Internationalism of Olof Palme

Analysis on the International Ideology of Olof Palme

Författare: Markus Inanoglu

Handledare: Ronnie Hjorth

Statsvetenskap 4 D-uppsats

VT 2006

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
1 Inledning	
1.1 Inledningsord	4
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Metod och Material	5
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Disposition	7
1.6 Tidigare forskning	7
2 Teori: Tre perspektiv på internationella relationer	
2.1 Realismen	9
2.2 Liberalismen	11
2.3 Marxismen	13
3-6 Avhandling: Olof Palmes internationella engagemang och ideologi	
3 Demokrati och mänskliga rättigheter	
3.1 Diktaturregimerna i Europa	15
3.2 Apartheidsregimen i Sydafrika	17
4 Folkrätten	
4.1 Avkoloniseringen	20
4.2 Vietnamkriget	21
5 Fred och säkerhet	
5.1 Kalla kriget	25
5.2 Konflikten i Mellanöstern	27
6 Jämlikhet	
6.1 Solidaritet med utvecklingsländerna	29
6.2 Jämlikhet i industriländerna	31
7 Avslutning	
7.1 Sammanfattande analys	33
7.2 Slutord	36
Käll- och litteraturförteckning	38

Sammanfattning

Denna kvalitativa idéanalytiska uppsats har behandlat och analyserat Olof Palmes internationella engagemang och ideologi. Den har beaktat hans främsta politiska idéer och principer: demokrati och mänskliga rättigheter, folkrätten, fred och säkerhet samt jämlikhet ur ett internationellt sammanhang. Dessa universellt erkända politiska idéer och principer som Olof Palme var en anhängare av har var och en belysts i anslutning till hans engagemang i två internationella frågor och företeelser. Demokrati och mänskliga rättigheter har analyserats utifrån diktaturregimerna i Europa och apartheidregimen i Sydafrika; folkrätten utifrån avkoloniseringen och Vietnamkriget; fred och säkerhet utifrån kalla kriget och konflikten i Mellanöstern; samt jämlikhet utifrån solidaritet med utvecklingsländer och jämlikhet i industriländerna.

Syftet med uppsatsen var att identifiera Olof Palmes internationella ideologi, i anslutning till det besvarades följande frågeställningar:

- Vilken analys gjorde Olof Palme av de internationella frågor och företeelser han engagerade sig i?
- Vilka var de ideologiska motiven till att Olof Palme engagerade sig i just de internationella frågor och företeelser han de facto gjorde?
- Vilken slags världsordningen förespråkade Olof Palme?

Som analysram för att klargöra och kategorisera Olof Palmes internationella ideologi nyttjades de tre mest etablerade teorierna i analysen av internationella relationer och världspolitik: realismen, liberalismen och marxismen. Denna teoretiska analysram bidrog till att tillmötesgå idéanalysen vars hörnstenar utgjordes av begreppen: verklighetsbeskrivning, värdering och handlingsnorm, vilka således var i linje med uppsatsens frågeställningar.

Genom de tre begreppen i idéanalysen och den teoretiska analysramen genererades svaren på frågeställningarna. Där framgick det att Olof Palme i sin analys av de frågor och företeelser han engagerade sig i beklagade över att världssamfundet inte agerade tillräckligt för att uppnå eftertraktat förbättring. För han menade att ett konstruktivt engagemang av omvärlden kunde bära frukt. För honom själv var det relevant att engagera sig i internationella frågor och företeelser eftersom han konstaterade att Sverige och socialdemokratien hade en lång och fruktbar tradition i det. Mer explicit hänvisade han gärna till den socialdemokratiska ideologin och värderingarna som motiv för sitt engagemang. Den samlade bedömningen av Olof Palmes internationalism var att han förespråkade en blandform av liberalistisk och marxistisk världsordning. Det innebar en värld där demokrati och mänskliga rättigheter, folkrätten, fred och säkerhet samt jämlikhet ovedersägligen skulle respekteras och präglade internationella relationer. Således förespråkade han en världsordning bestående av demokratiska stater som respekterade mänskliga rättigheter; att folken som tillhörde ett land fick självbestämmanderätt och utformade sin framtid utan främmande staters inblandning; att stater upphörde med sina militära upprustningar och den misstänksamma hållning visavi varandra och istället upprätthöll dialog och diplomati med varandra för att uppnå försoning och fred; samt att misären och orättvisorna genom solidaritet skulle bekämpas i såväl inom stater som mellan stater.

1 Inledning

1.1 Inledningsord

Olof Palme blev i Sverige en rikskänd politiker alltsedan han utnämndes till konsultativt statsråd 1963 i Tage Erlanders regering. Efter att ha efterträtt Tage Erlander som socialdemokratiska arbetarepartiets ordförande och utsågs till Sveriges statsminister den 14:e oktober 1969 blev han under återstående delen av sitt liv ständigt högaktuell. Han var hårt bevakad av den starkt framväxande massmedian. Han tog en betydande plats i den offentliga debatten. Tidigt under sin politiska karriär väckte hans person och politik starkt anstöt och hat bland somliga av hans meningsmotståndare. Förtals- och hatkampanjerna mot honom var periodvis väldigt intensiva, infekterade och insinuanta. Framförallt inom vissa högborgerliga kretsar. Det spreds exempelvis rykten om att han var narkoman och cancersjuk och därmed i ständig nöd av sjukvård. Detta slags nonsens blev han aldrig helt förskönad från under sitt liv. Emellertid, han var även mäktigt beundrad och älskad av främst sina politiska sympatisörer för sitt engagemang, skickliga och skarpa retorik- och debattförmåga.

En sak som Olof Palme periodvis fick motstå kritik för av sina politiska motståndare var att han ägnade sig alltför mycket åt internationella frågor och företeelser (på bekostnad av viktiga och aktuella inrikespolitiska frågor) (Peterson 2002 s 416). Särskilt åren han var oppositionsledare, mellan 1976-82, var denna kritik vanlig. Detta understryker i viss mån att det internationella politiska fältet tilldrog mycket av Olof Palmes uppmärksamhet. Därför är det logiskt att Olof Palme för eftervärlden i mångt och mycket primärt är ihågkommen för och intimt förknippat med sitt internationella engagemang.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att identifiera Olof Palmes internationella ideologi. För att uppnå det kommer de främsta politiska idéer och principer han var hängiven, vilka hade företräde i hans politiska gärning, att sättas under lupp och analyseras utförligt i en internationell kontext. Dessa idéer och principer omfattar: demokrati och mänskliga rättigheter, folkrätten, fred och säkerhet samt jämlikhet. Genom att studera hans inställning till berörda universellt erkända idéer och principer, där var och en behandlas i förening med två internationella frågor och företeelser som han var engagerad i, kommer uppsatsens syfte rimligen bemötas tillfredsställande.

För att uppfylla uppsatsens syfte villkoras att följande frågeställningar besvaras:

- Vilken analys gjorde Olof Palme av de internationella frågor och företeelser han engagerade sig i?
- Vilka var de ideologiska motiven till att Olof Palme engagerade sig i just de internationella frågor och företeelser han de facto gjorde?
- Vilken slags världsordningen förespråkade Olof Palme?

1.3 Metod och material

I denna uppsats är det angeläget att fastsälla den politiska aktören Olof Palmes internationella engagemang och ideologi därför kommer studiet att utgå från en idéanalytisk metod, som dessutom är kvalitativ, textcentrerad. Idéanalysen är adekvat i denna uppsats eftersom idéanalysens syfte kan vara (det återfinns även andra alternativ): "[...] att beskriva (och tolka) innebörden av politiska budskap, *eller* att ta ställning till hållbarheten i politiska budskap, *eller* att förklara de politiska budskapens uppkomst eller konsekvenser. Att dessa syften bör hållas isär utesluter inte att de kan kombineras (Beckman 2005 s 14)." Det ska tilläggas att med syftet att beskriva ett studieobjekt innebär att uppgiften kan vara att blottlägga eller utläsa det som i materialet inte omgående eller lätt går att uppfatta (Beckman 2005 s 49). Därmed är beskrivningens uppgift inte alls endast att återge ett materials substantiella innehåll, utan även att framhålla och förklara eventuella oklara avsnitt och passager av den.

Strävan med den idéanalytiska metoden är att bringa klarhet i Olof Palmes politiska vokabulär och budskap som kommer härledas från hans personliga idévärld vars utformning värderas botten i hans politiska övertygelse. För att utkristallisera hans idévärld är det därför en förutsättning att sammankoppla hans grundläggande politiska övertygelse i denna uppsats. Nämligen den demokratiska socialismen eftersom hans internationella engagemang troligtvis hade sin utgångspunkt där, eller hade åtminstone relation till den. Att det så värderas beror på den aktörscentrerade horisonten som valts som utgångspunkt av förståelsen för hans internationella inspiration. Motiveringen till att hans internationella engagemang och ideologi strängt kommer att studeras utifrån hans personliga idévärld är att den selekterade metoden innefattar möjligheten att fästa primär fokus på individens idévärld, vilket är av prioriterat intresse här.

Idéanalysen kommer att innesluta tre begrepp som utgångspunkt vilka har klar och stark koppling till uppsatsens frågeställningar, nämligen: verklighetsbeskrivning, värdering och handlingsnorm. Dessa begrepp kommer att bedömas via de tre mest gångbara och hävdvunna teorierna i analysen av internationella relationer och världspolitik: realismen, liberalismen och marxismen. Därmed kommer de idéanalytiska utgångspunkterna och teorierna resultera i en explicit kategorisering av Olof Palmes internationalism. Annorlunda uttryckt går det att definiera det som att de idéanalytiska utgångspunkternas funktion utgör analysredskapen och teorierna utgör analysramen.

Ingen tonvikt kommer att läggas vid Olof Palmes internationella engagemang och ideologi utifrån de framskjutna ställningar som han innehade under hans politiska karriär: statsråd, partiledare, statsminister och oppositionsledare. Ställningar som därmed gjorde honom till representant och förgrundsfigur för ansevärt antal partikamrater och en nation. Dessutom förhåller det sig faktiskt som så att en partiledare och statsminister, fastän den hänsyn vederbörande förväntas ta till partivänner och allmänhet, har i egenskap av sin befattning eller ämbete mandat till en betydande handlingsutrymme i utformandet av politiken. Därför innehar givetvis en politiker i en så pass hög position bättre potential och utsikter än någon annan enskild politiker att påverka och präglade den politiska agendan med sina egna idéer.

Vidare, det återfinns gigantisk omfattning av dokumentationen av Olof Palmes liv i allmänhet och politiska yttranden i synnerhet. Detta gäller i allra högsta grad yttranden med internationell dimension från allehanda kontexter t.ex. i riksdagsdebatter, FN-tal, tal i socialistiska internationalen, socialdemokratiska arbetarepartiets partikongresser och valrörelser samt intervjuer. Med hänsyn till den utvalda kvalitativa metoden är en massiv

exkludering av material en förutsättning för att uppsatsen ska bli genomförbar och kvalitetsmässigt hållbar. Dock, eftersom Olof Palme tenderade att blanda sin internationalism i tal och debatter i det inrikespolitiska forumet är det inte en självklarhet att utesluta inrikespolitisk material, men det kommer ändå i praktiken så ske här. Istället kommer följaktligen material som väsentligen rör hans internationalism att beaktas. En begränsad mängd material kommer att nyttjas. Nämligen material som redovisar Olof Palmes engagemang i de utvalda internationella frågorna och företeelserna samt internationella ideologi.

Då det efterfrågade materialet återfinns i litteraturform i tillfredsställande grad kommer koncentrationen av material vila på just litteratur. Det handlar huvudsakligen om litteratur författat av Olof Palme, men även om honom. Den litteratur som utgörs av Olof Palmes egna uttalanden, består i allmänhet av tal och anföranden som han hållit vilka således samlats till hela verk. Framför allt kommer fem verk av detta slag att prioriteras till denna uppsats: *Att vilja gå vidare* (1974), *Sveriges utrikespolitik. Anföranden av Olof Palme* (1984), *Politik är att vilja* (1986 [1968]), *FN måste stärkas! Olof Palmes tal i FN 1970-85* (1990) samt *Palme själv. Texter i urval* (1996). Dessa verk kommer att utgöra fundamentet för uppsatsen. Anledningen till det är att de belyser och representerar Olof Palmes internationella engagemang och ideologi då de dels innesluter många internationella frågor och företeelser och dels sträcker sig med yttranden från det tidiga 1960-talet fram till någon dag innan hans bortgång. Med andra ord sträcker den sig från början till slutet av hans politiska karriär (som etablerad politiker).

Dessutom som komplement till dessa fem litteraturer kommer även litteratur författade av Olof Palmes politiska kollegor och journalister i viss utsträckning beaktas. Givetvis innebär sådana slags verk att opartiskheten, med fog, bör ifrågasättas. Ambitionen är följaktligen att konstant vidmakthålla en kritisk inställning till denna litteratur. Därmed inte förneka och betvivla att däri återfinns relevanta kunskaper.

1.4 Avgränsningar

Mot bakgrund av att ambitionen med uppsatsen endast är att behandla och analysera Olof Palmes internationella engagemang och ideologi kommer inget nämnvärt utrymme för hans inrikespolitik att äga rum. Däremot kommer det emellanåt betonas och förekomma anknytning mellan hans internationella engagemang och ideologi och inrikespolitik.

Då uppsatsen koncentreras på Olof Palmes internationalism innebär det inte att målsättningen är att belysa och kartlägga samtliga internationella frågor och företeelser som han engagerade sig nämnvärt mycket i. En sådan strävan är utesluten eftersom det i så fall rimligen skulle ske på bekostnad av de nu utvalda internationella frågorna och företeelserna. De skulle därmed beredas en i sammanhanget obetydlig utrymme. På så vis skulle därmed uppsatsens kvalitet som helhet undergrävas, i alla fall i en viss grad. Således kommer vissa internationella frågor och företeelser, som han också prioriterade, på sin höjd bara beröras i förbigående.

Till yttermera visso kommer Sveriges neutralitetspolitik inte få särskilt utrymme, även om det möjligen förefaller som en lämplig och intressant aspekt att studera eftersom den är relaterat till den internationella arenan. Att den exkluderas grundar sig primärt på att den skulle påkalla koncentration vid den inrikespolitiska debatten. Sekundärt och följaktligen beror det på att

uppsatsens omfång är för begränsad för att infoga den aspekten i någon grundlig mening i denna uppsats.

1.5 Disposition

Efter detta, kapitel 1, följer i kapitel 2 en teoretisk genomgång bestående av de för närvarande mest tillämplade teorierna i studiet av internationella relationer och världspolitik, nämligen realismen, liberalismen och marxismen. Dessa teorier kommer att presenteras separat och förevisa vilka måttstockar som Olof Palmes internationalism kommer att mätas och jämföras med då de utgör en analysram. I Kapitlen 3-6 följer en tematisk och systematisk avhandling som renodlat kommer att bestå av en idéanalys om Olof Palmes internationella engagemang och ideologi. Varje kapitel kommer att inkludera två avsnitt där envar innefattar en internationell fråga och företeelse som Olof Palme var engagerad i. I kapitel 3 behandlas och analyseras demokrati och mänskliga rättigheter i anslutning till Europeiska diktaturregimerna och apartheidsregimen. I kapitel 4 behandlas och analyseras folkrätten i anslutning till avkoloniseringen och Vietnamkriget. I kapitel 5 behandlas och analyseras fred och nedrustning i anslutning till kalla kriget och konflikten i Mellanöstern. I kapitel 6 behandlas och analyseras jämlikhet i anslutning till solidaritet med utvecklingsländerna och jämlikhet i industriländerna. Uppsatsen avslutas med kapitel 7 där en samlad analys av avhandlingskapiteln sker. Idéanalysens tre begrepp: verklighetsbeskrivning, värdering och handlingsnorm och kontentan av svaren på uppsatsens frågeställningar framläggs och analyseras utifrån teorierna. Kapitlet i fråga går i hamn genom mina slutord där jag framför mina reflektioner med avstamp i kontentan av avhandlingsresultaten och analyskapitlet.

1.6 Tidigare forskning

Det är som ovan konstaterat ingen brist på litteratur av och om Olof Palme. Redan under hans livstid skrevs det ett antal litteraturer om honom ur främst strikt politisk synvinkel, men det är efter hans död som överväldigande majoritet av litteratur om hans politik tillkommit. Litteraturen i fråga har överlag dels och mest skrivits av politiska journalister, dels av Olof Palmes kollegor och medarbetare.

Fastän Olof Palmes namn alltjämt är bevarat i många människors minnen, både i Sverige och utomlands, möjligen mer än någon annan svensk politiker som för närvarande inte är aktiv, är den akademiska forskningen om hans politik utomordentlig knapp. Den enda i skrivande stund befintliga akademiska forskningsarbetet av större format som renodlat studerar Olof Palmes politik är statsvetaren Ann-Marie Ekengrens *Olof Palme och utrikespolitiken: Europa och Tredje världen* (2005). Där just Olof Palmes Europa respektive Tredje världen politik behandlas. Utgångspunkten är att Olof Palme är en idébärande entreprenör. Utifrån det framhålls idéernas och visionernas betydelse för den utrikespolitik han drev. Författaren presenterar och analyserar idéerna som utformade Olof Palmes utrikespolitik och påminner om att han brukade använda utrikespolitiska frågor i partipolitiska strategisiften på inrikesplanet.

Ekengrens akademiska avhandling kommer att användas i denna uppsats. Relevanta upplysningar om de frågor och företeelser som kommer att analyseras och behandlas i denna uppsats kommer tillfogas. Naturligtvis kommer min uppmärksamhet främst vila på kapitlen om Tredje världen eftersom mycket av denna uppsats kommer handla om det på ett eller annat

sätt. Däremot kommer inte Olof Palmes Europapolitik som Ekengren koncentrerar sig på genom EEC-frågan få något utrymme.

Frånsett Ekengrens akademiska arbete lyser akademiska insatser av högre snitt om Olof Palmes internationella ideologi och gärning med sin frånvaro. Det återfinns dock vissa akademiska artiklar som är relaterade till Olof Palme ur andra synvinklar. Dessa är dock ovidkommande att beröra i denna kontext eftersom de inte har någon som helst anknytning till detta uppsatsämne.

2 Teori: Tre perspektiv på internationella relationer

Utöver de utvalda teorierna i analysen av internationella relationer och världspolitik till denna uppsats: realismen, liberalismen och marxismen, finns det en rad andra teorier i området. Även andra teorier skulle eventuellt vara relevanta att tillämpa i denna uppsats. Emellertid, en selektion till ett fåtal teorier är nödvändig, om inget annat med hänsyn till denna uppsats omfång. Bevekelsegrunden till selektionen av nämnda teorier är att de för närvarande dels är de mest gångbara teorierna i området, dels har potential att passa som analysram i studiet av Olof Palmes internationalism. Det med tanke på de internationella frågor och företeelser som här är föremål för studium. Då teorierna kommer att fungera som en analysram i idéanalysen kommer de tre idéanalytiska begreppen: verklighetsbeskrivning, värdering och handlingsnorm att utgöra analysredskap för att bemöta uppsatsens syfte och frågeställningar. Teorierna i fråga begränsar sig i allmänhet inte enbart till att fungera som teorier för att förklara och förstå världspolitiken. De är identiska eller har nära koppling med politiska ideologier och åskådningar. Det innebär att de utöver vetenskapliga analysredskap även fungerar som politiska ideal för somliga. Realismen påminner i sina grundvalar med konservatismen, liberalismen är följaktligen förenad med liberalistisk ideologi, och Marxismen står god för socialismens ideologi. Eftersom teorierna i realiteten är så gott som identiska med politiska ideologier (med eventuell undantag för realismen) kommer ingen märkbar distinktion mellan teori kontra ideologi framgå.

2.1 Realismen

Realismens perspektiv på världspolitiken har under det senaste århundradet varit den mest dominerande av alla etablerade teorier i området internationell politik (Baylis & Smith 2001 s 3). Den har alltsedan internationella relationer blev en regelrätt akademisk disciplin i början av 1900-talet visat sig vara fruktbar analysredskap eftersom realismens idéer på ett iögonfallande sätt överrenstämmt med verkligheten.

Realismen betraktar världspolitiken, precis som det framgår av deras epitet, ur ett realistiskt perspektiv. De finner att stater innehar central ställning i internationella relationer, mycket beroende på att det i världspolitiken råder anarki då ingen legitim världspolis existerar. De utgår från att det inte existerar en överstatlig organisation, en världsregering, som har monopol till att tillämpa legitimerat våld i nödfall för att skydda stater som blir kränkta av andra stater genom t.ex. intervention eller inblandning av inre angelägenheter, och att världspolitiken därför genomsyras av osäkerhet och misstänksamhet (Bjereld m fl 2002 s 30). Denna konklusion konstaterar de p.g.a. att överstatliga organisationer, som de ser det, misslyckats med att agera konstruktivt i internationella konflikter och krig. Således innebär det för realismen att samtliga andra aktörer, vid sidan av stater, i världspolitiken är oviktiga d.v.s. privatpersoner, företag, organisationer. En internationell organisation som Förenta Nationerna, FN, har även den underordnad ställning i jämförelse med stater, enligt realismen. Detta synsätt har fått sin näring från den antika grekiske konservativa politikern och historikern Thucydides (ca 460-406 f. Kr.) som i allmänhet betraktas som realismens stamfader. Han skildrade omsorgsfullt och journalistiskt krigen mellan de grekiska stadsstaternas och redogjorde attributen för internationella relationer. Thucydides poängterade att internationella relationer domineras av stater med ambition att stärka sin position på bekostnad av andra stater. Han pekade ut människans makt- och äregirighet som den fundamentala orsaken för denna verklighet. Enligt honom medförde detta i sin tur att staters handlingar karaktäriserades av maktspråk i förmån för moralisk rättvisa, därför var staters

relationer präglade av osäkerhet, kränkningar av främmande stater och våld (Forde 2000 s 152-153). Att stater gör anspråk på att erövra mark av varandra och flytta fram sina maktpositioner gentemot varandra beror i viss mån på fruktan att själv bli angripen, konstaterade han. Men han tillstod att fruktan även användes som försvarsargument för att legitimera sitt anfall, vars primärt har äregirighet som drivfjäder (Forde 2000 s 166). För honom var det uppenbart att lagar som proklamerade etik och moral var ohjälpliga för att förhindra konflikter och krig mellan stater. Han motiverade det med att hans studie bevisat att människan oundvikligen är impulsiv; till den grad impulsiv att den kommer att begå omoraliska fel även i framtiden (Forde 2000 s 161). Med andra ord drog Thucydides slutsatsen att det i internationella relationer råder anarki där omoral och maktspråk härskar.

När det gäller omoral hävdade den italienske historikern, politikern och statsveteran Niccolò Machiavelli (1469-1527) att statsöverhuvuden borde åsidosätta moraliska betänkligheter i sina politiska gärningar. Istället resonerade han utan krumbukter om hur statsöverhuvuden borde agera för att vidmakthålla sin makt. Han rekommenderade fruktan och misstänksamhet gentemot sin omgivning, såväl sitt eget folk som främmande stater, eftersom han bedömde att relationer ständigt kunde ändra karaktär på ett drastiskt sätt, och svek kunde bli en kännbar realitet (Machiavelli 2002 s 36-37). Detta grundade han på en övertygelse om att människonaturen var opålitlig och gardering mot den därför var påkallat. Därför var det logiskt för honom att förorda en stark militär kapacitet för de statsöverhuvuden som ville trygga sin maktställning. Machiavelli tillstod att ifall statsöverhuvuden var populär bland sina egna medborgare skulle vederbörande bli svårbesegrad av främmande makt som eventuellt gjorde anfall eftersom medborgarnas stridslystnad skulle vara på topp (Machiavelli 2002 s 56). Detta förkunnar att Machiavelli betraktade militär upprustning och beredskap som väsentlig aspekt för en stats överlevnad. Mycket riktigt dikterade han för att stater skulle göra ambitiösa satsningar på militären. Han menade att främsta orsaken till att stater förlorade sin suveränitet var att de negligerade "krigskonsten" och förklaringen till att stater förmådde erövra andra stater var deras hängivenhet att lära sig behärska just "krigskonsten" (Machiavelli 2002 s 73). Att upprusta och underhålla sin militär var angeläget även under fredstid, enligt Machiavelli. Militären skulle under fredstid ägna sig mer åt krigsövningar än under ett krig för att på så sätt vara disciplinerade och i form inför ett krig (Machiavelli 2002 s 74).

Detta resonemang av Machiavelli förkunnar implicit att stater oavbrutet oavsett status och ställning i världspolitiken strävar efter att upprätthålla och vidmakthålla sina nationella intressen och om möjligt utvidga sin makt. Den nationella säkerheten och tryggheten är syvende och sist strikt en nationell angelägenhet som är prioriterat fråga, enligt realismen. Det är också av stor vikt att etablera goda relationer med andra stater, alliera sig med andra stater, utveckla diplomatiskt utbyte. För det är en åtgärd som gagnar förutsättningarna till att uppnå sina nationella intressen och vidmakthålla maktbalansen mellan stater som är oskattbar i världspolitiken, poängterar realismen. Ty maktbalansen förhindrar i hög utsträckning krigsutbrott. Att hävda en maktbalans sker endast genom staters initiativ och överenskommelser. Eftersom det inte existerar internationell organisation som är överordnad staten och som således har auktoritet att uppmana stater att agera på ett särskilt sätt för att undvika konflikter och krig. De normer som härrör från internationella konventioner och traktat har ringa eller obefintlig betydelse och därför kan man inte förvänta sig att de efterlevs av stater i internationella relationer, resonerar realismen.

Likväl var det just en internationell överenskommelse om icke-intervention av suveräna stater som den engelske filosofen och politiska teoretikern Thomas Hobbes (1588-1679) ansåg var

oumbärlig i internationella relationer för att undvika ett kaotiskt krigstillstånd där alla stater var inblandade. Hobbes hade även han en pessimistisk syn på människonaturen, han betraktade den som egoistisk och maktlysten. Därför tyckte han att det var motiverad med lag och ordning i såväl inom som mellan stater för att förhindra en evig överlevnadskamp i ett naturtillstånd mellan människor, där de starka överlevde på de svagas bekostnad. I naturtillståndet, påminde han, existerade inte någon som helst hänsyn till rättvisa och alla våldsmedel var tillåtna. Han framhöll att det var rädslan för detta osäkra och otrygga naturtillstånd som motiverade människan till att upprätthålla fredskonventioner (Hobbes 1958 s 109). I grund och botten, menade han, att människor i stort sett var jämlika beträffande kroppslig och själslig status. Visst konstaterade han att det fanns diskrepans mellan människor men att de inte var i någon betydande meningen, utan att en fysisk större individ kunde bli nedslagen av en fysisk mindre individ genom listig taktik (Hobbes 1958 s 104-105). Det som enligt Hobbes gjorde att människor blev missbelättna och misstänksamma mot varandra var när de strävade efter en sak som bara kunde ägas av en, t.ex. makt över ett landsområde. För då blev de inte bara konkurrenter utan även fiender, fastslog Hobbes. I en sådan situation, anser han, att människan fruktar sin motståndares makt eftersom den misstänker att den kan bli anfallen och att ens existens står på spel, vilket resulterar i att man själv upprustar (Hobbes 1958 s 105). I en sådan värld är det viktigt att det åtminstone är sämja inom staterna, enligt Hobbes, eftersom det gör världen mindre oroligt.

2.2 Liberalismen

Liberalismens perspektiv på världspolitiken vann på allvar fotfäste i eftermälet av första världskriget d.v.s. i slutet av 1910-talet och början av 1920-talet, och har alltsedan dess varit den givna kombattanten till realismen. Dess utveckling var väsentligen frukten av den amerikanska presidenten Woodrow Wilson som genomdrev en idé om kollektiv säkerhet stater emellan genom att alla stater blev medlemmar i den då nybildade internationella organisationen Nationernas Förbund, NF (Bjereld m fl 2002 s 26). Detta initiativ hade sin grogrund i första världskriget som naturligtvis åsamkade drastisk försämrade internationella relationer. Genom att beakta liberala proklamationer såsom militär avspänning, respekt för staters suveränitet och fri handel var ambitionen att konflikter och krig skulle kringgås mellan stater (Dunne 2001 s 167-68). Projektet visade sig vara kortlivad. Den raserade i och med andra världskrigets utbrott som bevisade att mänskligheten inte var redo för ett djupgående internationellt samarbete för att främja gemensamma, universell, idéer. Dock var idén ett embryo till Förenta Nationerna, FN, som grundades 1945.

Att FN grundades fastän dess föregångare visat sitt tillkortakommande är föga överraskande med tanke på att liberalismens grundideologi utgörs av en obändig framstegstro, övertygelsen att människan tar lärdom av sina misslyckande och lyckas under gynnsamma omständigheter vara konstruktiv. Denna tes om människan har gynnsammast villkor att förverkligas när människor och stater samarbetar över nationsgränserna, menar liberalismen. Denna idé väcktes indirekt av den engelske filosofen och politiska tänkaren John Locke (1632-1704), som anses vara den första som på allvar formulerade och förordade liberala idéer. Locke utgick i sin politiska filosofi från att naturtillståndet inte innebar krigstillstånd. Utan att det innan en stat bildades, under naturtillståndet, medföljde en naturrätt som innebar att varje individ hade rätten att bestämma över sig själv och sin egendom. Med andra ord ansåg han att varje människa föddes med en "fullständig frihet och oinskränkt åtnjutande av alla den naturliga lagens rättigheter och privilegier" (Locke 1998 s 85). Men naturrätten var otillräcklig som rättsskydd för att garantera människor säkerhet och trygghet, enligt Locke, och att det därför

behövdes en allmängiltig lag som upprätthöll rättvisa, och att det var huvudanledningen till att människor ställde sig under statens ledning. För även om han betecknade människan som av naturen fri och rättmätig till denna frihet, förordade han utträde från naturtillståndet till ett civilt samhälle. För naturtillståndet, ansåg han, inte kunna avstyra och beivra människor som begick skador och hjälpa dem som drabbades av skador. Dock var det viktigt för honom att poängtera att statens primära och enda uppgift och skyldighet var att försvara sina medborgares fri- och rättigheter, fred, säkerhet och välfärd (Locke 1998 s 110-111). Han var rädd för att det skulle bli en anarkisk värld med naturtillståndet. Därför drog han slutsatsen att människan hade behov att leva i ett civilt samhälle, där lagstiftningen utarbetades av en kollektiv församling, parlament (Locke 1998 s 90). Således förespråkade Locke för en stat som tillgav sina medborgare största möjliga frihet med allmän jämlikhet som har sin grund naturrätten.

Notabelt för liberalismen är tonvikten de sätter vid att det i världspolitiken faktiskt figurerar fler aktörer än bara stater. Nämligen individer, företag och organisationer som interagerar och som dessutom har gemensamma intressen i att samarbeta i t.ex. handelsfrågor (Bjereld m fl 2002 s 29). Internationell samarbete med frihandel och marknadsekonomi anses vara gagnelig för samtliga inblandade parternas välfärd eftersom de är övertygade om att det enbart planterar vinnare. Därför avfärdar de bestämt tanken på att marknadsekonomiska förbindelser ska innefatta restriktioner och inskränkningar. Denna tanke är ett led i deras grundläggande tanke om människan, nämligen att människan ska tillges adekvat möjlighet att utvecklas vilket sker genom stor frihet. Detta innebär att statsapparatusens maktinflytande ska ha begränsningar gentemot individen. Däremot ska staten prioritera politisk demokrati och värna grundläggande mänskliga fri- och rättigheter och jämlikhet framför rigid lag och ordning. Denna frihetspolitik för individen, anses, göra bäst verkan i en världsordning med avancerat samarbete mellan olika aktörer. Den tyske professorn och filosofen Immanuel Kant (1724-1804) har antagligen varit den främsta inspirationskällan för detta tankesätt. Han betonade nämligen fördelen med en värld där människor, oavsett etniskt tillhörighet, delade gemensamma universella värderingar och normer om fred och säkerhet. Fördelen bestod i att människor skulle kunna leva ett liv med respekt för fri- och rättigheter. Därför tyckte han att varje stat skulle bejaka en universell lagstiftning och försöka att förmå sina grannländer att också göra det för att på så sätt garantera sina medborgares fred och säkerhet (Kant 1903 s 128). För Kant var det otänkbart att uppnå varaktig internationell fred ifall inte världens stater enades om att upprätta universell lagstiftning som samtliga stater accepterade och respekterade. Han antog att lösningen för detta var en formell fredsöverenskommelse med målsättningen att ovillkorligen och för alltid värna freden (Kant 1903 s 134). Genom fredsöverenskommelse som var bindande för varje stat hoppades han på att internationella relationerna mellan stater skulle bli goda och att det så småningom skulle resultera i upprättandet av en världsregim (Kant 1903 s 134). Som det framgår var Kant angelägen om att stater och människor skulle försöka uppnå bästa möjliga relationer med varandra eftersom det stimulerade en varaktig fred. Utöver fredsfrågan var det väsentligt för Kant ur principiell synpunkt med en värld där människorna kunde känna sig som världsmedborgare, kosmopoliter. Det handlade nämligen om en grundläggande rättighet människan innehade i egenskap av människa att betrakta sig som hemmastadd vart än den befann sig i för region av världen (Kant 1903 s 138).

2.3 Marxismen

Det marxistiska perspektivet på världspolitiken har sin grund i den tyske journalisten, historikern och filosofen Karl Marxs (1818-83) teorier. Marxismen riktar sin fokus på att studera världen ur ett helhetsperspektiv, där alla samhällsgrupper är inkluderade, eftersom de anser det en förutsättning till att förklara en komplex och dynamisk värld, men med tonvikt på arbetarklassen. Deras kärnfråga är förhållandet mellan kapitalägarna å ena sidan och proletärerna å andra sidan. Marxismen anser att det rör sig om fåtaliga kapitalägare som dikterar och utnyttjar en överväldigande majoritet människor som arbetskraft som är proletärer eftersom deras arbetssituation och arbetslön styrs av just kapitalägarna. Marx hade invändningar mot denna maktordning i samhällen i allmänhet och industrisamhällen i synnerhet. För han tillskrev den som ojämlik och orättvis och förordade dess upplösning.

Att Marx riktade sin kritik mot kapitalägarna berodde på hans övertygelse om att den ekonomiska strukturen och utvecklingen var den fundamentala förklaringen till orättvisorna mellan samhällsgrupper. Det förelåg, enligt Marx, spänning mellan medlen för produktion d.v.s. arbetarna och produktionen, eftersom arbetarna orättmätigt inte delade på produktionsresultaten. Med anledning av denna orättvisa motiverade han sin teori om att omdana industrisamhällen till kommunistiska, där arbetarna skulle inneha makten över sin arbetsplats. Kapitalägarna var borgarna, och det var dem som var arbetarnas motståndare. Dessutom, som Marx uttryckte saken: ”De är inte bara borgarklassens och borgarstatens trälarna, utan de trälbinds dagligen av stundligen av maskinen, av förmannen och framför allt av den enskilde borgerlige fabrikanten själv (Engels & Marx 2002 s 20-21).” Det stod klart för honom att arbetarklassen blev utnyttjad av borgarklassen och att deras arbete var ofrivillig och påtvingad och som ett medel för att tillfredställa kapitalisterna. Han framhöll dock att arbetarna blev avlönade för sig arbete. Däremot att det rörde sig om en lönesumma som inte mer än gjorde det möjligt för dem att försörja sina familjer och förhindra att ”rasen” av arbetare utplånades (Marx 1965a s 53). Han jämförde besviket arbetarnas värde med produktionsvarorna. Fastän deras från början orättvisa situation, menade han, att deras situation emellanåt tenderade att försämrats, vilket berodde på hur kapitalisternas affärer gick. Marx hävdade att arbetarna inte tjänade något extra om kapitalisten gick med vinst, men att de däremot gick med förlust när kapitalisten noterades för förluster (Marx 1965a s 54). Det var orättvist, enligt Marx, att arbetarna som står för industrins rikedom med sin produktivitet fick denna behandling av samhällets makthavare. Han reflekterade över arbetarnas verklighet genom att sätta det i förhållande till vad det innebar för människovärdet i allmänhet: ”Arbetarna blir allt fattigare ju mer rikedom han producerar, ju mer hans produktion tilltar i betydelse och omfång. Arbetaren blir en allt billigare vara, ju fler varor han frambringar. *Sakvärldens tilltagande värde* står i direkt proportion till människovärldens *avtagande värde* (Marx 1965a s 61).”

Världsmarknadens expansion, med dess handel och sjöfart, betraktade Marx som ett orosmoment i världspolitiken eftersom det gjorde kapitalägarna ännu rikare och materiellt ännu mer distanserade från arbetarklassen (Engels & Marx 2002 s 13). Det gjorde arbetarklassen ännu mer utsatt, menade han, då statsmakten bara var ett utskott som gick borgarklassens intressen och ärenden tillmötes (Engels & Marx 2002 s 14). Denna verklighet fördömde Marx eftersom det skedde på bekostnad av de sämre ställda i samhället. Han gick t.o.m. så långt i sitt missnöje med samhällssituationen i industriländerna att han hävdade att den personliga värdigheten har eliminerats i förmån för den ”samvetslösa” handelsfriheten (Engels & Marx 2002 s 14). Det var för honom uppenbart att arbetarna hamnade bryderi p.g.a. av borgarklassens egoism och totala fokus på egenintresset. Hans negativa inställning till

världsmarknadens tilltagande makt i internationella relationer hade främst en ideologisk förklaring. Marx var nämligen övertygad om att den ekonomiska strukturen i ett samhälle även bestämde människors grundläggande livsvillkor eftersom det styrde juridiken och politikens utformning. Han framhöll sitt resonemang på följande sätt: ”Det materiella livets produktionssätt är bestämmande för den sociala, politiska och andliga livsprocessen överhuvudtaget. Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara utan tvärtom deras samhälliga vara som bestämmer deras medvetande (Marx & Engels 1965b s 51).”

Marx saknade kollektivistisk anda och solidaritet mellan människor, oavsett vilken samhällsgrupp de tillhörde. Han karaktäriserade tillståndet i industrisamhällen på följande sätt:

Den växande konkurrensen mellan borgarna inbördes och de därur framväxande handelskriserna gör arbetarnas lön allt osäkrare; maskinernas ständiga, allt snabbare utveckling och förbättring gör hela deras levnadsställning allt ovissare; och alltmer antar sammanstötningarna mellan den enskilde arbetaren och den enskilde borgaren karaktären av en sammanstötning mellan två klasser (Engels & Marx 2002 s 22).

Som Marx bedömde det befann sig arbetarklassen i det understa lagret av samhället, fastän de utgjorde en majoritet. Inte nog med det, tillstod Marx, att arbetarklassen ambition om en rättvisare ekonomisk värld låg också i majoritetens intresse (Engels & Marx 2002 s 25). Det var för Marx skäl nog för att ge gehör till idén om att omdana samhället till kommunistisk med en ekonomisk jämlikhet och rättvisa. Men för att det skulle ske tyckte han inte att arbetarklassen skulle visa tålmod gentemot borgarklassen herravälde utan störta det och erövra den politiska makten från dem, på så vis skulle privategendomen upphävas. För kapital var, enligt honom, tveklöst inget man personligen ägde utan den tillhörde alla samhällets medlemmar och skulle därmed vara i samhällig ägo (Engels & Marx 2002 s 30).

Genom att upphäva den rådande ekonomiska strukturen som innebar att arbetarna bara arbetar för att öka kapitalet för borgarklassens intresse, skulle, enligt Marx, en efterlängtd rättvisa förverkligas. Därmed skulle de frigöra sig från det ekonomiska och sociala förtryck de var underkastade, samtidigt skulle de kunna förankra sig som en nationell klass och hysa en nationell identitet, påpekade Marx. Men han inskräpte att arbetarklassens befrielsekamp inte kände några nationsgränser, utan att denna kamp bör ske överallt i världen, särskilt i de civiliserade samhällena. Ledstjärnan i denna kamp var, enligt Marx, att utplåna alla samhällsklasser.

3-7 Avhandling: Olof Palmes internationella engagemang och ideologi

3 Demokrati och mänskliga rättigheter

3.1 Diktaturregimerna i Europa

Demokratins och mänskliga rättigheternas grundvalar var något Olof Palme ofta tenderade att påminna vikten av – oavsett offentlig sammanhang. Han menade att det även i demokratiska länder där demokratin var etablerad sedan länge var det oerhört viktigt med en diskussion om demokrati, eftersom demokratin betydde en social utveckling i en samhällsföränderlig värld. Sven Ove Hansson har vid studium av Olof Palmes demokratisyn noterat tre utkristalliserade kärnfrågor: ”demokratins verkningskrets”, ”deltagandet i demokratin” och relationen ”mellan demokrati och social reformer” (Hansson 2002 s 73). Demokratin skulle expanderas och vinna fotfäste i allehanda livsområden och ingalunda begränsas till vissa, ansåg Olof Palme. Den representativa demokratin var inte optimal men ändå den bästa i det avseendet att den gjorde demokratin vital och handlingskraftig. Dessutom var han övertygad om att demokratin kunde resultera i sociala reformer som skulle förbättra och underlätta människornas tillvaro. Detta var kontentan i Olof Palmes demokratisyn

Olof Palme tillstod att Sverige på ett relativt smidigt och fredligt sätt hade uppnått demokrati. Enligt honom hade det väsentligen skett genom framgångsrik socialdemokratins politik. Det var genom en konsekvent politik i solidaritetens och samarbetets idé som resulterade i denna framgång (Palme 1986c s 19). Det var ingen slump att socialdemokratin var arkitekten bakom denna samhällsomdaning i Sverige, från vissa privilegierade social klasser och elitism till demokrati, ty: ”[...] socialismen är en frihetsrörelse. Vårt mål är frihet, så långt möjligt, från yttre förhållandenas tryck, frihet för den enskilda människan att utveckla sin egenart, valfrihet för individen att forma sin tillvaro efter egna önskningar (Palme 1986c s 18).”

Men demokratin i Sverige var villkorad av bred folklig uppslutning, inskräpte han. Han hävdade att socialdemokratin i Sverige iakttog och iakttar detta villkor och för att en samhällsförändring ska komma till stånd fordras det således en betydande respekt för demokratin och ingen för despotism och elitism (Brandt m fl 1976 s 26). Särskilt bekymrade han sig för demokratins ställning i en tidevarv präglad av teknisk utveckling. Givetvis inte minst i de industriländerna där demokratin vunnit fotfäste. Därför höjde han en varningens finger: ”Den demokratiska beslutsstrukturen nära människorna i deras vardag hotar att brytas sönder av den tekniska omvandlingen, den ekonomiska koncentrationen, den hastiga befolkningsomflyttningen och administrativa processer. Den industriella demokratins utveckling blir här en kärnfråga (Brandt m fl 1976 s 30).”

Denna tankesätt Olof Palme hade om demokratin motiverades hans skarpa kritik mot diktaturregimerna i Östeuropa och i Grekland, Spanien och Portugal, särskilt under 1960-70-talet. För deras politik gick i bjärt kontrast mot de demokratiska värderingar Olof Palme ständigt återkom till. Han erinrade om att demokratin var avlägsen styrelseskick för ledarna i många länder som utgjorde territoriellt grannskap med Sverige, fastän folken i dessa länder inget annat önskade än ett fullfjädrad demokratisk styrelseskick. Han framhöll att det fåtaligt mil från Sveriges gränser återfanns människor som önskade sig fly från diktaturen (Palme 1986c s 55). Det faktum att diktaturregimerna vägrade att ta intryck av folkopinionen och istället använde brutalt förtryck och våld mot olikänkare och motståndare var för Olof Palme oacceptabelt och som han ansåg det i förlängningen ohållbar politik. Han tog ofta tillfället i akt att fördöma dessa diktaturregimer med motiveringen:

Som demokrater måste vi ha förmågan att känna hjärtans upprördhet inför förföljelse av människor, förtryck av rättigheter, och förakt inför människans värdighet. Som demokrater måste vi ha förmågan till inlevelse och engagemang i andra människors villkor. Och vi skall inse att demokrati är ett privilegium som förutsätter ett gemensamt ansvar (Palme 1974a s 247).

När det tjeckoslovakiska folkets demokrtilängtan 1968 tilltog i sådana proportioner att de gjorde en massiv kraftsamling för uppror mot den kommunistiska regimen efter 20 år i förtryck och ofrihet hejdades de tvärt av en övermäktig militärintervention från Sovjetunionen. Det fick Olof att omgående reagera skarpt: "Demokratins främsta kännetecken är ju folkets stöd, förankring hos människorna och det kan inte råda något tvivel om att den utveckling som vi bevittnat i Tjeckoslovakien under det senaste året burits fram av det tjeckiska folkets egna krav (Palme 1974a s 246)." Han menade att det var fullkomligt orimligt att påtvinga en nation ett diktatoriskt styrelseskick, särskilt när folket med en otvetydig konkretion demonstrerat sin appell till demokratin som styrelseskick. Han menade att Sovjetsunionens militära invasion i Tjeckoslovakien var en markering och budskap även visavi de andra kommunistiska diktaturregimerna i Östeuropa som innebar att de under inga villkor tolererar hänsynstagande för folkens demokrtilängtan (Palme 1974a s 246). För honom föreföll det definitivt som att ifall människan fick erfarenhet av demokrati skulle vederbörande alltid betrakta den som styrelseformen som bejakar och värnar om människors värde och värdighet. Att det följaktligen var mot bakgrund av denna medvetenhet som Sovjetunionen var angelägna om att försvara kommunismen i sina allierades länder i Östeuropa. Denna slags skarpa kritik mot diktaturregimer var ingen ovanlighet för Olof Palme. Thage G. Peterson har intygat att Olof Palme inte värjde sanningen och valde frankt att kritisera diktaturer även när han besökte dem i officiella besök, t.ex. Kuba och Sovjetunionen (Peterson 2002 s 396).

Att Olof Palme genast valde att fördöma diktaturregimernas övergrepp på demokratisträvar inom sina länder med drastiska uttalanden som "diktaturens kreatur" om den Tjeckoslovakiska kommunistregimen 1975 (Palme 1996e s 93-94), och "satans mördare" om den Spanska fascistregimen 1975 (Palme 1996e s 93-94), berodde även på att han ville sända de drabbade folken rätt signaler. Det var nämligen utomordentligt betydelsefullt, ansåg han, att manifesteras att demokratiska länder inte var obekymrade över diktaturregimernas förtryck mot demokratisträvarna i dessa länder, eftersom de i annat fall riskerade få fel uppfattningen om demokratier (Palme 1974a s 205). De förtryckta folken i diktaturerländerna skulle istället känna solidaritet och stöd från deras demokratiska omvärld. Deras demokratiska ambition skulle överleva förtrycket. Därför var det logiskt att han alltid välkommande samtal och stöd för demokratiska frihetsrörelser i dessa länder, särskilt Portugal, Spanien och Grekland, ibland genom sin fysiska närvaro i dessa länder för det ärendets vägnar (Peterson 2002 s 396). När dessa Syd-europeiska länder i slutet 1970-talet och början av 1980-talet uppnådde regelrätta demokratiska styren upphörde inte Olof Palme att omhulda för dem. För han visste att demokratin är en krävande styrelseskick. Därför kungjorde han vikten av att Europeiska Gemenskapen, EG, (nuvarande Europa Unionen) stärkte dessa unga demokratier genom att upprätta ett gott handelsutbyte med dem (Palme 1984b s 45). Olof Palme ansåg att det var väldigt viktigt för dessa unga demokratier med balanserad ekonomi eftersom det annars skulle medföra att folket i dessa länder misstrodde demokratins möjligheter.

Olof Palme analyserade demokrati- och mänskliga rättigheter i Europeiska diktaturländer i linje med liberalismens perspektiv. Eftersom han i pläderade för individens frihet i en stat, och att statsapparaten skulle värna om individens mänskliga rättigheter och avböja från någon inblandning i individens tillvaro som skulle underminera ens frihet. De Europeiska diktaturländernas försummelse av demokrati och mänskliga rättigheter stred mot

liberalismens grundidé på ett hjärtskärande sätt för Olof Palme. Därför var hans fräna kritik mot dem alldeles logisk. Han som önskade sig att demokratin och mänskliga rättigheter skulle utvidgas i varje samhälle kunde inte finna sig i att grannländer till Sverige nonchalerade denna liberalistiska grundidé om hur människan bör behandlas av en stat. Att Sovjetunionen använde sig av maktspråk för att kväsa det demokratiska upproret i Tjeckoslovakien intygar att realismens förhärskande ställning bland stater. Sovjetunionen som var i ideologisk kollision med USA när Tjeckoslovakiska folket gjorde allvarligt anspråk på demokrati befarade att fler lydstaten till dem i Östeuropa skulle inspireras till samma agerande. Därför invaderade dem Tjeckoslovakien. Det påpekade Olof Palme, som var medveten om hur känsligt det var för Sovjetunionen att förlora greppet om deras lydstaten, eftersom det per automatik skulle försvaga deras ställning gentemot USA. Således agerade Sovjetunionen i enlighet med realismen när de använde maktspråk för att vidmakthålla maktbalansen i världspolitiken.

3.2 Apartheidsregimen i Sydafrika

1977 belönades Olof Palme av en medalj av FN för sina insatser mot apartheidregimen i Sydafrika. Dessa insatser bestod i opinionsbildning, kontakter i Socialistinternationalen och allehanda diplomatiska kanaler. Den Sydafrikanska apartheidregimen kollapsade 1994, den var onekligen en rasistisk regim som i lag förbjöd svarta människor från grundläggande mänskliga fri- och rättigheter vilket endast var dem vita förmånlig. Den vita delen av Sydafrikas befolkning var en minoritet i landet men de regerade ändå och gjorde det med rasistiska idéer och ideal. Under 1960-70-talet hade den afrikanska kontinenten kommit väldigt långt i avkoloniseringen av främmande Europeiska länder, men Sydafrika var följaktligen ett undantag, Ett flagrant exempel på den vita kolonialismens avigsida. Olof Palme engagerade sig under hela sitt politiska liv väldigt mycket i Sydafrikafrågan och var aldrig nådig i sitt fördömande av det politiska systemet där som han t.ex. kallade "sällsynt vedervärdig" eller i dylika termer (Palme 1996e s 219-220). Att han beskrev den med vokabulären "sällsynt" berodde på att: "Apartheid är det enda tyranni som dömer en person redan från födseln utifrån hudfärg. Från och med själva befruktningens ögonblicket är barnets öde utstakat (Palme 1990d s 55)." Enligt Ann-Marie Ekengren riktade Olof Palme kritik mot den Sydafrikanska regimen eftersom de sanktionerade rasförtryck som fick utlopp i konflikter mellan befolkningsgrupper (Ekengren 2005 s 190).

Fastän den vita minoriteten hänsynslöst utnyttjade den svarta majoriteten av egoistiska bevekelsegrunder och det på ett djupt kränkande sätt, och situationen alltfjämt var dyster för att detta förtryck och förnedring skulle upphäva, var han optimistisk om Sydafrikas framtid. Han var nämligen övertygad om att apartheid var en företeelse som snart skulle upplösas i förmån för demokrati och mänskliga fri- och rättigheter eftersom motståndet mot den var omfattande. Men han var mån om att understryka att det fortfarande var betydelsefullt att omvärlden på olika sätt intygade sin avsky mot apartheid för att den skulle upplösas. Således förutsatte han att omvärldens kunde göra skillnad för Sydafrikas framtid. Därför uppmanade han omvärlden att agera (Palme 1996e s 216-218). Han hyllade och gav de svarta som organiserade stridsmoral i sin befrielsekamp: "De är alla de verkliga hjältarna i kampen mot apartheid. De befinner sig på själva frontavsnittet i denna kamp och befrielsen från apartheid kommer att vara deras arbete och deras seger. Men de behöver vårt stöd och vi måste vara beredda att ge detta stöd helhjärtat (Palme 1990d s 78)." Han noterade att kampen från Sydafrikas förtryckta majoritet för frihet stegvis eskalerat, men att den å sin sida motverkades allt våldsammare av de regerande (Palme 1990d s 54).

Sydafrikas juridiskt förankrade diskrimineringspolitik innebar att de svarta användas som slavarbetare av de vita. Dessa som utgjorde arbetskraft skiljdes från sina familjer och barn i samband med sitt arbete. Detta eftersom apartheidsregimens raspolitik stod för en kompromisslös segregationssträvan där vita och svarta i görligaste mån levde och verkade geografiskt åtskilda. Olof Palme var orolig för att barnen skulle skadas genom denna aspekt av raspolitiken:

Hela den svarta arbetsstyrkan förvandlas till migrantarbetare i sitt eget land. En växande majoritet av båda könen förbjuds genom lag att leva tillsammans med sina familjer utanför arbetslöshetens bantustaner. Normalt familjeliv är i allt högre utsträckning en sällsynthet. Barnen håller [...] på att bli en försummad och utsvulten generation, utan några förebilder vad gäller omtanke och omsorg, inga lojaliteter, ingen självrespekt, inga stabila relationer, inga möjliga strävanden efter ansvarsfullt medborgarskap. De ser sina föräldrar ständigt förödmjukade. De har endast känt förbittring, förkastelse och våld (Palme 1990d s 56).

Emellertid var den Sydafrikanska regimen benägen om att framhålla sin raspolitik som en västlig demokrati d.v.s. att de försvarade de ursprungliga demokratiska rättigheterna som hade sin rot i västvärlden. Olof Palme kunde inget annat än att avfärda deras koppling till västerländsk demokrati genom att beteckna det som "förvrängning". Istället definierade han den som: "[...] uttryck för okristliga, rasistiska, och chauvinistiska värderingar oförenliga med grunderna för den västliga humanismen (Palme 1990d s 65)." Han påminde om att de europeiska ländernas arbetare också hade fått erfara liknande förtryck och förnedring likt den som pågick i Sydafrika, att det var källan till deras organisering och befrielsekamp. Med denna historia i medvetandet var det viktigt att demonstrera sin "solidaritet med sina förtryckta bröder och systrar i Afrika (Palme 1990d s 56)".

Ett redskap för att påverka situationen i Sydafrika var att världssamfundet förbjöd nya investeringar i Sydafrika, ansåg Olof Palme. Följaktligen avrådde hans regeringar svenska företag att investera i Sydafrika. Han motiverade sin åsikt med att utländska företag som investerade i Sydafrika förpliktades att strikt följa apartheidsregimens politik, nämligen att exploatera svarta människor som arbetskraft (Palme 1990d s 61). Det medförde därmed att företagen i fråga indirekt tillkännagav sin solidaritet med apartheidregimen, vilket var olyckligt och omoraliskt. Med hänsyn till det borde varje enskild lands regering överväga unilaterala förbudsåtgärder (Palme 1990d s 61). För ett internationellt stöd för den förtryckta majoriteten som inkluderade de industrialiserade, välbeställda, länderna skulle resultera i negativ återverknings i Sydafrikas ekonomi. Därmed skulle Sydafrika eventuellt ge avkall för sin raspolitik. För Sveriges del var det inaktuellt att ensam gå i bräsch för det eftersom Olof Palme bedömde att en sådan aktion skulle ge negativ effekt (Ekengren 2005 s 190). Däremot var han noggrann med att klargöra att Sveriges kritik mot apartheidregimen i Sydafrika ändå var betydelsefull om än marginellt. Ekengren konstaterar att de hade tre värden: "opinionsargument" som innebar fördömande av rasism i alla former, "Sverige som föregångare" som innebar aktiv engagemang i form av konkreta åtgärder samt "FN som konfliktlösningsinstitution" som innebar att Sverige alltjämt skulle följa besluten i FN: s säkerhetsråd (Ekengren 2005 s 191).

Olof Palme företrädde en linje i Sydafrikafrågan som var konkret och konsekvent: det gällde att ge företräda för de grundläggande mänskliga fri- och rättigheterna framför ekonomiska intressen. Han begärde av världens länder i allmänhet och västvärlden i synnerhet att ta ställning för de svartas mänskliga fri- och rättigheter och resolut ta avstånd från apartheidsregimen. Han beklagade att många länder avstod från att delta i internationella

projekt mot apartheidsregimen, ty deras anslutning skulle öka möjligheten till en radikal förändring i Sydafrika (Palme 1990d s 66). För eller senare skulle apartheid fallera som politisk system, siade han, men det var beklämmande att detta behövde förlängas p.g.a. av den bristande enigheten i världssamfundet. Detta renderade bara att apartheidsregimens offer tilltog, likaså våldet, hatet, orättvisan och lidandet, analyserade Olof Palme.

Utifrån Olof Palmes omsorg för demokrati och mänskliga rättigheter var naturligtvis apartheidsregimen raspolitik en vidrig företeelse. Apartheidregimens raslagar som innebar att svarta och vita i möjligaste mån skulle vara geografiskt åtskilda var stick i stäv med liberalismens hörnsten om att människor bör samverka och integreras för att på så sätt undvika konflikter och krig. Det var på samma sätt Olof Palme resonerade angående hur människor borde samexistera i samhällen. Även hans appell till världssamfundet om att förbjuda nya investeringar av utländska företag i Sydafrika bär liberalismens kännemärke om enighet och samverkan för att lösa internationella problem. När det gäller den parallell han drog mellan de svarta lidande i Sydafrika och de europeiska arbetarnas historiska befrielsekamp betygar det ur marxistisk synpunkt att han eftersträvade att förmå den framförallt europeiska arbetarrörelsen att identifiera sig med dem svartas situation. Därigenom hoppades han framkalla en åtminstone ökad medkänsla för dem svarta. En sådan medkänsla hyste han nämligen själv för dem svarta i Sydafrika i egenskap av att han företrädde arbetarrörelsen i Sverige som kämpade just för arbetarrörelsens befrielse från kapitalisterna.

4 Folkrätten

4.1 Avkoloniseringen

Efter andra världskriget och fram till 1980-talet uppstod många nya länder i och med avkoloniseringen. Detta med koncentration i Asien och Afrika. Olof Palme välkomnade denna utveckling. Han inskräppte att den europeiska socialdemokratin inte utgjorde något maktpolitiskt hot mot de nya länderna och i deras rätt att självständigt utforma sitt styrelseskick. Detta grundade sig på insikten, hos Olof Palme, om att förhållandena mellan de nya länderna och de europeiska var enorma. Därför avvisade han de gamla kolonialländernas pretentioner att konvertera europeisk tradition som odlades under helt andra betingelser (Brandt m fl 1976 s 132). Men avkoloniseringen hade på sina håll inte skett friktionsfritt. I vissa regioner utkämpades nämligen våldsamma uppgörelser mellan nationella befrielseströrelser och koloniserare. I dessa fall var Olof Palme konsekvent på dem nationella befrielseströrelsernas sida. Han sympatiserade med deras självbestämmanderättsliga strävan. De nya länderna var fattiga länder, så kallat Tredje världen länder. Om dessa länder framhöll han: ”Vi måste acceptera att de vill överta den ekonomiska makten i sina egna länder, och att de kommer att spela en mycket viktigare roll i det internationella samfundet (Brandt m fl 1976 s 170).” Olof Palme var övertygad om att strävan efter självbestämmanderätten var till den grad solid att användandet av vapen av kolonialmakterna för att kväsa kravet på självbestämmanderätten var dömd att misslyckas, snarare tilltog den därigenom (Ekengren 2005 s 179). Förutom att befrielseströrelserna rättmätigt stred för självbestämmanderätten, uppskattade Olof Palme dem för flera andra anledningar. Ekengren menar att han betraktade dem som rasist motståndare, att många var socialistiska och kristna, antivåldsförespråkare som gärna avstod från att involvera sig i den globala maktkampen (Ekengren 2005 s 180). Denna generösa syn på dem motiverade sannolikt ytterligare Olof Palme till att stödja dem i deras strävan efter självbestämmanderätt.

I södra Afrika, Sydafrika och Namibia, som regerades av en vit minoritet med en utpräglad rasistisk politik, pågick det en befrielsekamp bland den svarta majoritetens befolkning. Olof Palme beskrev varför det var önskvärt med att dessa länders nationella befrielseströrelser besegrade koloniserarna:

Majoritetsstyre i Namibia och Sydafrika är en fråga om folkens rätt till självbestämmande. Det är en fråga om respekt för folkrättens grundvalar och FN-stadgan och Förenta Nationernas beslut. Det är en fråga om vi skall stå för rättens ordning bland folken eller om vi skall acceptera arrogansen hos en regim i begrepp att skapa ett modernt slavsamhälle. Till detta kommer risken för rivalitet, för att konflikten fördjupas och sprids. Därför bör vi alla inse nödvändigheten av snara gemensamma åtgärder (Palme 1984b s 38).

Namibia ockuperades av Sydafrika efter andra världskriget, och en befrielseströrelse uppkom därav 1966, 1988 erkändes Namibia av Sydafrika som en självständig stat och blev det formellt 1990. Sydafrikanska apartheidregimen bedrev sin raspolitik i Namibia och var således angeläget om att garantera vit makt i den Afrikanska kontinenten p.g.a. diverse politiska och ekonomiska bevekelsegrunder. För att befria Namibias och Sydafrikas urbefolkning, dem svarta, från den vita kolonistörens obarmhärtiga raspolitik som han värderade det, proklamerade Olof Palme följande förslag: bindande FN: sanktioner mot Sydafrika, täppa igen samtliga luckor i det bindande vapenembargot mot Sydafrika som beslutats av FN: s säkerhetsråd, stävja alla nyinvesteringar i Sydafrika, stävja eller reducera alla kontakter inom de kulturella och idrottsliga områdena med apartheidregimen, öka det ekonomiska biståndet till frontstater och regionalt samarbete för att göra dem mindre

beroende av Sydafrika, politisk stöd och bistånd till befrielseörelserna och till offren för apartheid i Namibia och Sydafrika, och expandera och konsolidera arbetet för solidaritet med folken i Sydafrika och Namibia med våra länder (Palme 1984b s 40). Olof Palme uppmanade till att världssamfundet skulle enas kring Sydafrikas regim som orättfärdigt ockuperat Namibia och Sydafrika med en raspolitik som inte skydde våldet och förtrycket för att uppnå sina mål. För det var möjligt att störta den vita kolonistören med en gedigen internationell aktion, ty det skulle bli allt för påfrestande att uthärda den för apartheidsregimen. Det bekymrade honom att apartheidsregimen kränkte folkrätten genom sin militära överlägsenhet och han befarade att maktspråk skulle bli dominerande faktor i internationell politik (Ekengren 2002 s 202). Därför ogillade han att många länder nekade att med fullt patos fördöma apartheidsregimens ockupation och förtryck av Sydafrika och Namibia. Kontentan om hur hans avkoloniseringsstanke skulle komma till stånd var: ”Den rätta sortens utländsk intervention är den som stöder befrielsekampen och minskar motståndet från de krafter som fortfarande klamrar sig fast vid idéer om att bevara vit överhöghet (Palme 1990d s 57).” Enligt Ekengren var Olof Palme i allra högsta grad medveten om att ifall inte befrielseörelserna fick stöd utifrån skulle deras verksamhet krympa och det kanske skulle innebära svårigheter till att uppnå självständighet (Ekengren 2005 s 182).

Sydafrikas apartheidsregim kränkte allvarligt folkrätten genom att inte göra avkall på sin ockupation i Sydafrika och Namibia. Folkrätten och dess principer är grundläggande för liberalismen i internationella relationer, därför sällade sig Olof Palme i och med sin protest mot apartheidsregimens ockupation till liberalismen även i ambitionen att stater ovillkorligen borde respektera folkrätten. Att kränka människorna som tillhör urbefolkningen i ett land är ett otänkbart scenario för liberalismen, utan respekten för deras rättigheter till att bestämma och styra sitt land är en oantastlig princip. Denna princip delade Olof Palme till fullo och gav följaktligen sitt stöd åt den. Angående hans sympati med Sydafrikas svarta har den redan förklarats ur marxismens perspektiv, nämligen med hans medkänsla för dem svartas predikament som han drog analoga växlar med dem europeiska arbetarnas situation i det förgångna. Detsamma kan med fog förklara hans omhuldan med Namibias svarta befolkning. Därtill bör poängteras att Olof Palmes engagemang för dem svarta i södra Afrika även var marxistisk i den meningen att han i dem såg ideologiska bundsförvanter. Då de främst var socialister och förespråkade således en världsordning som var i linje med hans egna.

4.2 Vietnamkriget

I Indokinakriget spår, som pågick mellan 1946-54, vann Vietnam sin självständighet som suverän stat. Emellertid tudelad sådan i Nord- Sydvietnam, där en infekterad konflikt rådde mellan dem. Nordvietnam hade i samband med denna sammandrabbning Sovjetunionens och Kinas stöd och Sydvietnam USA: s. Val skulle avhållas 1956 som skulle vara en led i en återförenad Vietnam. USA var dock ovilligt inställd till denna överenskommelse eftersom de befarade att en kommunistregim i så fall skulle ernå makten. Istället utropade USA Sydvietnam till Republiken Vietnam 1955 men den befintliga regeringen blev omgående mäkta impopulär och betraktades som korrupt och Sydvietnameserna organiserade sig i en befrielseörelse, FNL (efter fransk förkortning), och gjorde uppror mot den. I anslutning till oroligheterna i Sydvietnam blev även den kommunistiska Nordvietnam indraget. USA ökade successivt sin militära kapacitet i Sydvietnam med omnejd, för att i augusti 1964 inleda kriget officiellt mot Nordvietnam som de under dubiösa grunder beskyllde ha angripit amerikanska krigsfartyg på internationellt vatten. Kriget ompände snart hela Vietnam och de massiva bombningarna fick tragiska konsekvenser för befolkningen. Kriget fortsatte till 1973 med

amerikansk närvaro och krigföring, och avslutades 1975 när USA upphörde kriga. Vietnam blev då förenad och styrd av en kommunistisk regim.

Olof Palme blev tidigt insatt i Vietnamkriget och omedelbart en kritiker av USA inblandning i Vietnam och inte mindre av deras fruktlösa krig. Opinionsen mot USA:s krigsinblandning i såväl Sverige och USA tilltog i väldig snabb takt. Svenska regeringen hamnade i en situation där de var nödgade att markera sin ståndpunkt i Vietnamkriget och då Olof Palme var den mest engagerade föll det naturligt att han fick vara regeringens främsta företrädare i frågan. Detta skedde direkt när USA:s inblandning blev en realitet, fastän han var kommunikationsminister och senare utbildningsminister under den perioden. Han hade en medkänsla för det vietnamesiska folket vilka han menade förmedlade "en känsla av hopplöshet och resignation, av förvirring och förtvivlan över en maktpolitisk kamp som går ut över deras livsbetingelser (Palme 1996e s 37)." Kriget gjorde vietnameserna tillvaro till en plågsam verklighet. USA borde börja kompromissa genom att godta FNL som en likaberättigad förhandlingspartner annars riskerade eländet för vietnamesiska befolkningen förvärras, tyckte menade Olof Palme. Beträffande FNL:s karaktär var det, enligt Olof Palme, svårt att göra definition om och även i sammanhanget ovidkommande. För de hade betydande andel vietnameser bakom sig, vilket gjorde deras medverkan som förhandlingspartner nödvändig (Palme 1986c s 209). USA:s envishet att kriga istället för att upprätthålla en dialog med FNL var illavarslande för Vietnams framtid eftersom det innebar att krigets offer bara skulle accelerera, tyckte Olof Palme.

I Sverige blev Olof Palmes engagemang i Vietnamkriget allmänt känt vid ett relativt tidigt stadium. Dock inte riktigt internationellt, men det ändrades relativt drastiskt när Olof Palme deltog i en Vietnamdemonstration i Stockholm den 21 februari 1968 som hade uppslutning av anhängare för samtliga Sveriges riksdagspartier. Det som var mest iögonfallande och omdiskuterat efter denna demonstration var att Olof Palme hade sällskap under demonstrationståget av Nordvietnams Moskva ambassadör, Nguyen Tho Chan (Isaksson 1995 s 130). Sverige i egenskap av neutralt land skulle möjligen kringgå att ha ett statsråd i sällskap med en främmande lands diplomat i en demonstration mot en främmande lands (USA) inblandning i en stats interna angelägenheter. Så resonerade regeringen innan berörda demonstration. De hade blivit informerade strax innan demonstrationen att Nordvietnams Moskvaambassadör skulle medverka. Olof Palme föreslogs sjukanmäla sig för att undvika att försätta Sverige i en diplomatisk förveckling, men han avvisade tanken med att konstatera att han inte var sjuk (Isaksson 1995 s 130).

Vidare, Olof Palme höll ett tal i denna demonstration. Där framhöll han vikten av att USA upphör med bombningarna, erkänner FNL som förhandlingspartner eftersom fred då skulle bli möjlig, men att detta var villkorad av att det blev nationell självbestämmanderätt för Vietnams folk (Palme 1986c s 222). Denna ambition var något han uppmanade även andra regeringar att resolut ta ställning för. Han reserverade sig med att mena att en rörelse som FNL, ifall den i sinom tid skulle inta makten i Vietnam och vad den skulle bedriva för politik inte något utomstående land kunde ta ansvar för (Palme 1986c s 224). Ett sådant scenario var det vietnamesiska folket angelägenhet. Han motiverade varför:

På vilka grunder kan vi bestrida det vietnamesiska folkets rätt att självt välja sin egen regim? Det kan inte vara demokratins uppgift att sätta sig till förmyndare för andra folk. Det är tvärtom ett missbruk av demokratins grundläggande idéer. [...] Värre sociala villkor än nu, större mänskliga lidanden än nu – kan Vietnams folk inte någonsin tänkas att få utstå (Palme 1986c s 224).

Kulmen av Olof Palmes engagemang i Vietnamkriget nåddes julen 1972 då han fördömde USA: s bombardemang med B-52: or i Nordvietnam. Bombningarna skedde fastän fredöverenskommelse mellan USA och deras Nordvietnamesiska motståndare hade träffats. Olof Palme var illa berörd av det som pågick, under flera dagar gick han rastlöst i sitt rum i kanslihuset och ringde ständigt nya personer för att förhöra sig om deras åsikt om det som skedde (Elmbrant 1989 s 136). Dessutom hade han det vanskligt med sovandet eftersom han hade brinnande barn i näthinnan vilka han sett bilder på (Peterson 2002 s 392). Han kom till slutsatsen att formulera en frän reprimand mot det orättfärdiga kriget som USA förde i Vietnam och drabbade civilbefolkningen. Han utarbetade ett utkast han fick av medarbetaren Anders Ferm till en prosadikt, dess innehåll hade han själv under en längre tid skrupulöst förberett i huvudet (Peterson 2002 s 392). Han hoppades påverka den internationella opinionen för fred (Peterson 2002 s 392). Denna prosadikt arbetade han med hemma hos sig i köksbordet under en natt lördagen den 23 december 1972 och den löd på följande sätt:

Man bör kalla saker och
Ting vid deras rätta namn.
Det som nu pågår i Vietnam
Är en form av tortyr...
Därför är bombningarna ett illdåd.
Därav finns många i modern historia.

De förbinds ofta med namn
- Guernica, Oradour, Babij Jar,
Katyn, Lidice, Sharpeville, Treblinka.
Våldet har triumferat. Men eftervärldens
Dom har fallit hård över dem
Som burit ansvaret.
Nu finns ännu ett namn att foga till
Raden – Hanoi julen 1972 (Palme 1974a s 271).

Detta kärnfulla jultal väckte internationell uppmärksamhet och förargade USA: s president Richard Nixon till den grad att de svenska och amerikanska diplomatiska förbindelserna hade en periods avbrott. Olof Palme förklarade för USA: s president kort efter jultalet i ett personligt brev att hans jultal var frukten av hans förtvivlan över det mänskliga lidandet i Vietnam, vilket han bad USA sluta med och istället tillåta det vietnamesiska folket utforma sin framtid självständigt (Palme 1974a s 272). Många amerikaner skickade tackbrev till Olof Palme för hans skarpa protest mot Vietnamkriget, och några månader efter det avbröt USA sin krigföring i Vietnam. Olof Palme medgav senare, 1975, till Tage G. Peterson att han av sin internationella engagemang mest var stolt över Vietnamfrågan där han trodde sig ha medverkat till att reducera och dödandet och våldet (Peterson 2002 s 390).

USA befarade en kommunistisk diktaturregim i Vietnam, därför envisades dem länge från att göra avkall på världsoptionens protest mot att deras krigföring där. USA: s inblandning i Vietnamkriget hade sin förklaring i realismens perspektiv. Det var nämligen angeläget för USA att inte förlora Vietnam till att bli allierad med Sovjetunionen. Denna fruktan fick USA att kriga. Olof Palme var en ledande profil i protestkören mot USA. Detta eftersom USA inte tog hänsyn till självbestämmanderätten som vietnameserna var legitimerade, därmed stred de mot liberalismens mest hävdvunna princip: folkrätten. Således var Olof Palmes starka engagemang för att Vietnameserna själva skulle bestämma och utforma sin framtid i linje med

liberalismen. Vietnameserna plågades av ett meningslöst krig, ansåg Olof Palme. Han själv beklagade över att USA inte valde att förhandla med FNL, representanterna för deras krigsmotståndare. Olof Palmes hävdade i likhet med liberalismen att diplomatin var lämplig instrument för att få stopp på kriget. Det var konstruktivt sätt uppnå enighet i en infekterat krig som det rörde sig om.

5 Fred och säkerhet

5.1 Kalla kriget

Ett alliansfritt Sverige (åtminstone officiellt) som drev en neutralitetspolitik fick inte agera som passiv åskådare inför internationella skeenden, utan snarare vara aktiva. Det hävdade Olof Palme vara viktigt med motiveringen att neutralitetspolitiken berättigade Sverige till att agera självständigt i internationella frågor då de var obundna stormaktsblocken under kalla kriget eran. Den mellan å ena sidan USA med sina allierade, Västblocket, och å ena sidan Sovjetunionen med sina allierade, Östblocket. Dessa block som från och med andra världskrigets eftermäle till Berlinmurens fall hösten 1989 var ur politiskt ideologiskt synvinkel varandras motpoler och konkurrenter. De eftersträvade att dominera världspolitiken med sina respektive ideologier. Olof Palmes internationella ideologi hade ingen djupare förankring i någondera av supermakternas ideologi, han och Sverige drev en självständig internationell linje. Den innebar engagemang i främjandet av förtroendet mellan supermakterna för att undvika kärnvapenkrig. Han motiverade tydligt varför han förespråkade avspänning mellan supermakterna: ”De som bestämmer över kärnvapens användning spelar inte bara med sina egna länders överlevnad. De har också våra liv i sina händer. Därför måste vi andra, som inte har kärnvapen, göra vårt yttersta för att hävda våra intressen och för att påverka kärnvapenmakterna att inse sitt ansvar också mot oss (Palme 1996e s 205).” Ett kärnvapenskrig med dess förödande konsekvenser hade inga territoriella gränser, alla människor kunde drabbas.

Efter den så kallade Kubakrisen i början av 1960-talet, då USA och Sovjetunionens militärapparat bokstavligen stod mot varandra och var i princip beredda på militär konfrontation, vilket dock slutligen avväjdes efter tuffa förhandlingar mellan deras respektive ledning, hade det fram till slutet av 1970-talet varit en successiv förbättrad relation mellan dem. Det var indikationer på militär avspänning mellan dem. Detta var en utveckling som Olof Palme lovordade, samtidigt förkunnade han sin syn för värnet av fred i världen i allmänhet:

De har insett – och det är en lycka för världen – att deras militära makt är så väldig att de måste samarbeta för att förhindra en total förstörelse. Detta är avspänningspolitikens konstruktiva innebörd. Och det är självklart att alla länder konstruktivt måste söka medverka i avspänningspolitiken. Detta innebär också att vi i olika former måste samarbeta med länder med vitt skilda ideologiska system och vara intresserade av en öppen dialog (Brandt m fl 1976 s 121).

Men avspänningens tid var som bortblåst och avskräckningens dito tog vid i samband med att Sovjetunionen invaderade Afghanistan i december 1979. Då den Sovjetvänliga regimen där fruktade att omkullkastas av muslimska och nationalistiska fraktioner. Det innebar havererade diplomatiska förbindelser och en militär kapprustning av båda supermakterna USA och Sovjetunionen, en ömsesidig misstänksamhet uppstod således och verbala skärmytslingarna medförde att upptrappningen av kärnvapen blev ett faktum. Likaså kärnvapenproverna som fungerade som styrkebesked mot antagonisten. Denna utveckling bekymrade Olof Palme varför han resterande del av sitt liv engagerade sig djupt för att förmå supermakterna att återupprätta de nedlagda diplomatiska förbindelserna och igen inleda en konstruktiv dialog. Han var nämligen road över att det spända förhållandet skulle övergå i ett modernt och storskaligt krig mellan Väst- och Östblocket (Augustsson 2002 s 44). Med tanke på tilltagande kvantiteten och kvalitén av kärnvapen som supermakterna förfogade över var han övertygad om att det skulle kunna rendera i förödande konsekvenser för människosläktet. Han varnade om att ett kärnvapenkrig skulle eliminera människosläktet. Kärnvapenupp rustningen

diskvalificerade möjligheterna till förhandlingar och fredliga lösningar och en eventuellt kärnvapenkrig hade ingen potentiell utväg (Palme 1984b s 60).

Mot bakgrund av den intensifierade polariseringen mellan Väst- och Östblocket, och de risker den kunde orsaka för människosläktet tog Olof Palme initiativ 1980 till att bilda Den Oberoende Kommissionen för Nedrustning- och Säkerhetsfrågor, senare betecknad Palmekommissionen, där han själv var ordförande. Hans Dahlgren, under flera år Olof Palmes medarbetare, konstaterar att Olof Palmes primära motiv till Palmekommissionen var förhoppningen att de avsevärda resurser som kanaliseras till kapprustning istället skulle brukas till andra mer akuta områden (Dahlgren 2002 s 185). Upprinnelse till att Palmekommissionen tillkom var, förutom Olof Palmes engagemang för en fredlig värld förskonad av kärnvapen och kärnvapenhot, hans medverkan som ledamot i Brandtkommission som försökte finna adekvata lösningar på nord-sydproblemet, d.v.s. relationen mellan rika och fattiga länder. Brandtkommissionen hade fastslagit att den militära kapprustningsvägen drabbade främst de fattiga länderna (Dahlgren 2002 s 185). Detta berörde Olof Palme och förstärkte hans vilja till fredliga lösningar. Brandtkommissionens ordförande hette Willy Brandt, tidigare tysk Förbundskansler och nära vän till Olof Palme. Vederbörande uppmanade Olof Palme att starta en egen kommission på nedrustningsområdet (Dahlgren 2002 s 185). Palmekommissionen bestod av politiker från både öst och väst, nord och syd. Denna samling politiska företrädare som skulle diskutera och främja nedrustnings- och säkerhetsfrågor under kalla krigets era var unikt. De diskuterade sinsemellan och med experter. Dessutom besökte de olika platser i världen för att förnimma och förhöra sig om krigens destruktivitet.

Deras arbete pågick i knappt två år, 1982 överlämnade Olof Palme, Palmekommissionens rapport till FN: s generalsekreterare Perez de Cueller. I rapporten redovisades de obönhörliga riskerna som är förenade med kärnvapenkrig och det framfördes rekommendationer för världens länder i allmänhet och supermakterna i synnerhet att besinna sig och börja nedrusta för den gemensamma säkerhetens vägnar. Olof Palme menade att:

Under 1981 och 1982 har relationerna mellan Förenta staterna och Sovjetunionen starkt försämrats. Kapprustningen accelererar. Utvecklingen av nya kärnvapen tyder på att kärnvapenmakterna faktiskt överväger att utkämpa ett kärnvapenkrig. Krigshotet förefaller mer överhängande än på många år. I mellersta östern och många andra delar av världen är krig inte ett hot utan en realitet (*Gemensam säkerhet. Ett program för nedrustning*. 1982 s 11).

Olof Palme menade att ifall världens länder skulle beakta rapportens substantiellaste råd skulle det inte innebära att dessa länder dagtingade med sina grundläggande ideologiska övertygelser, men att säkerhetssituationen i världen ändå på ett revolutionerande sätt skulle förbättras (Palme 1990d s 81). Staternas suveränitet skulle emellertid inte bli bräckligare med nedrustning, utan den skulle ovillkorligen värnas. Dock skulle en samverkan mellan stater i strävan för gemensam säkerhet betyda allas överlevnad framför utplånad som kärnvapenkrig skulle orsaka (Palme 1990d s 83-84). Förutom att Palmekommissionen avrådde supermakternas från kapprustning och frysta diplomatiska förbindelser och istället framhöll vikten av nedrustning och diplomati framhölls förslaget om en kärnvapenfri zon i, till att börja med Mellaneuropa, för att reducera krigsriskerna där det är tätbefolkat (*Gemensam säkerhet. Ett program för nedrustning*. 1982 s 16). Palmekommissionen förordade en värld där inget land behövde kärnvapen, där fred och säkerhet kunde upprätthållas på avsevärt lägre rustningsnivåer och där gemensamma resurser användes för att bidra till större frihet och drägligare tillvaro för människor (*Gemensam säkerhet. Ett program för nedrustning*. 1982 s 17).

Olof Palmes engagemang för fredliga relationer mellan Öst- och Västblocken var ur realismens perspektiv ett resultat av att Sverige var alliansfritt och neutralt land som värnade maktbalansen under lägre rustningsnivåer för egna säkerhetens skull. För realismens perspektiv på internationella relationer med militär upprustning och misstänksamhet stater i emellan med maktbalans var påtagligt rådande och uppnådde förmodligen en klimax den första halvan av under 1980-talet. Med kombattanterna USA och Sovjetunionen med sina respektive allierade. Olof Palme som förespråkade en militär avspänning och diplomati i liberalismens anda tog riskerna med fullskaligt kärnvapenkrig väldigt allvarligt. Därav hans initiativ till Palmekommissionen som skisserade förslag om nedrustningens fördelar för stater och människosläktet. Hans önskan om att USA och Sovjetunionen omgående borde upphöra med sin upprustning och skrämpropaganda och istället återuppta dem diplomatiska förbindelserna var ett uttryck för det liberalismen sätter en kolossal värde på i internationella relationer, nämligen gemensam säkerhet. Men notabelt är att hans engagemang i frågan även hade en annan botten: hans solidariska inställning med dem fattiga delarna av världen. Då Olof Palme i likhet med marxismen var väldigt angelägen om de fattigas välbefinnande var det naturligt för honom att strida för fred och säkerhet. Inte minst när han genom Brandtkommission fick dokumenterat att fattiga drabbades värst vid internationell oro.

5.2 Konflikten i Mellanöstern

När det gäller konflikten i Mellanöstern mellan Israel-Palestina följde Olof Palme en svensk tradition i och med sitt engagemang för fred. Före honom hade framstående svenskar som Folke Bernadotte, Dag Hammarskjöld och Gunnar Jarring gjort nämnvärda fredsansatser i regionen (Peterson 2002 s 398-399). Båda sidorna av konflikten, israelerna och palestinierna hade historisk anknytning till regionen, därför var det förståeligt att båda gjorde anspråk på mark där. Emellertid hade Israel alltsedan dess återupprättande som suverän stat 1948 och dess arabiska omvärld haft en synnerligen fientlig inställning till varandra med våldshandlingar som följd. Under det så kallade sexdagarskriget mellan Israel å ena sidan och Egypten, Jordanien och Syrien å andra sidan ockuperade Israel Gazaremsan, som utgör ett historiskt avsnitt för palestinierna, vilken spädde på motsättningar mellan Israel och Palestina. Det innebar att palestinierna blev underkastade i sitt eget territorium av Israeliska regeringen. Olof Palme förstod vikten av att båda folken, såväl israeler som palestinier hade sina rötter i samma region och därför ansåg han att det vara befogat med ömsesidiga kompromisser parterna emellan. Det skulle innebära att ingendera skulle göra anspråk på att utvidga sina landsgränser på den andras bekostnad, en ömsesidig respekt skulle råda mellan två angränsade grannstater. Det var Olof Palmes obehagliga motto. Men situationen var hiskeligt infekterat mellan israeler och palestinier, därför var Olof Palmes fredsdiktamen en nära nog utopi och var fjärran från att de facto infrias. Det hindrade dock honom inte från att engagera sig i konflikten. Han refererade till FN: s resolutioner om folkrätt beträffande Israels ockupation av Palestina, och ansåg att det var en förutsättning att Israel tog hänsyn till dem för att konflikten skulle ebba ut (Palme 1990d s 22). Men situationen var fastlåst mellan parterna efter sexdagarskriget.

För Olof Palme var det betydelsefullt att upprätta dialog mellan parterna för att eventuellt uppnå fred så att de kunde samexistera. Således var han villig att samtala med Israels premiärminister Golda Meier och med PLO: s (Palestine Liberation Organization) ledare Yassir Arafat. Han tyckte att det var fel av Israel att efter deras övertygande triumf under sexdagarskriget inte ta tillvara sitt övertag gentemot palestinierna genom eftergifter, vilket han återkommande gånger påpekade till Golda Meier, och de brukade utväxla fräna ord

sinsemellan (Peterson 2002 s 400). I samband med ett möte med Socialistinternationalen november 1973, kort efter oktoberkriget, då Israel igen blev överrumplade av en militärattack av Egypten och Syrien, men förmådde att försvara sig och angripa sina kombattanter, tog Golda Meier Olof Palme åt sidan och framförde speciellt tack till han konsekventa hållning i Mellanösternfrågan (Peterson 2002 s 400). Hon hade nämligen noterat att den svenska inställning i frågan hade varit densamma efter kriget som före. Olof Palmes respons för hennes tacksamhet var att Israel måste förhandla med palestinierna eftersom det i längden var omöjligt att kriga mot 200 miljoner araber (Peterson 2002 s 400). Denna kritik var konstruktiv menad. Han trodde inte att Israel skulle mäkta med att kringgå förhandlingar med palestinierna genom att angripa dem militärt när de blev hotade av dem. Han var angelägen om att poängtera att han betraktade Israels konfrontationspolitik med palestinierna som olycklig. Men att denna kritik endast inkluderade företrädare för Israeliska regeringen, inte det judiska folket, han tog nämligen avstånd från antisemitismens destruktiva krafter (Peterson 2002 s 401).

Eftersom Israel representerade en demokratisk regering var det oklanderligt att samtala och diskutera Israel-Palestinakonflikten med israeliska ledare. Emellertid var det kontroversiellt att göra detsamma med palestiniernas representanter från PLO. Detta då PLO legat bakom en serie terroraktioner visavi israeliska befolkningen. Det hade gjort att västvärlden i allmänhet och Israel i synnerhet stigmatiserade dem som en terroristorganisation. Med andra ord, när Olof Palme mötte Yassir Arafat 1974 väckte det uppseende och han blev hårt kritiserad. Men det bekom inte Olof Palme. Eftersom det för honom var elementärt med en konsekvent linje i fråga om upprätthållandet av en dialog med representanter för det palestinska folket för fredens sak mellan Israel-Palestina (Peterson 2002 s 401-402). Än mer påtagligt blev missbelåtenheten på honom när han inbjöd Yassir Arafat till Sverige 1983. Olof Palme möttes nämligen med skandalösliga protester när han inne i Storkyrkan i Stockholm höll tal som var ämnad att föra samman israeler och palestinier till förhandlingar om fred. Där medgav han vad han framfört till Yassir Arafat och hans onekliga vision om utvecklingen:

Vi har sagt idag till Arafat och PLOs företrädare, som vi alltid sagt förut, Israel har rätt till en egen stat, inom säkra och erkända gränser. Israel har lika stor rätt som alla stater i området att leva i fred. PLO måste erkänna staten Israel [...] Israel måste å sin sida erkänna palestiniernas rätt att själva avgöra sin egen framtid. Palestinierna har rätt till ett hemland, till en egen stat som kan leva i fred, sida vid sida med Israel i den ursprungliga delningsplanens anda på territorier som Israel hållit ockuperad sedan 1967 (Palme 1984b s 55-56).

Olof Palme prioriterade fredsutsikterna framför hänsynstagande om partners rykte när han samtalade fredslösning. Yassir Arafat som bland många var etiketterad som terrorist var inget undantag. Olof Palme ansåg i liberalismens anda att konflikter och krig bäst övervinns genom en dialog mellan samtliga berörda. För att förmå att omintetgöra konflikten mellan Israel-Palestina var det oundgängligt att kompromissa, eftersom det var en förutsättning för att uppnå uppgörelse då båda hårdnackat konkurrerade om samma mark, bedömde Olof Palme. Realismen med maktbalansen var ofta ur spel i konflikten mellan Israel-Palestina, och då inträffade det som realismen befarar kan hända, nämligen att en stat anfaller den andra för att utvidga sitt landsområde. Således var Olof Palmes utsikter till att bidra till förhandlingar som skulle vara vägledande till fred och sämja mellan Israel-Palestina mycket nedslående. För dessa länder kränkte varandras territorier. Respekten för folkrätten var följaktligen åsidosatt. Det Olof Palme trots den svåra situationen ändå gjorde var att bibehålla en konsekvent linje om att just beakta liberalismens hörnsten folkrätten. På så sätt var ambitionen att misstänksamheten successivt skulle avta.

6 Jämlikhet

6.1 Solidaritet med utvecklingsländerna

Under avkoloniseringsperioden då antalet utvecklingsländer eller Tredje världen länder tilltog försattes de i regel i en erbarmlig djup fattigdom. Olof Palme var under det tidiga 1960-talet en av de mest drivande när Sveriges bistånd till utvecklingsländerna övergick, efter en fundamental omstöpning, från blygsamma belopp och ansträngningar till världsledande höga. Då blev biståndspolitiken ett prioriterat område inom svensk utrikespolitik. Olof Palme reagerade på utvecklingsländernas tillstånd. Han ansåg att det var förhållanden som genom solidaritet gick att övervinna. Utvecklingsländernas fattigdomen var inte predestinerad av naturlagar precis som det inte hade varit det i Sverige några decennier dessförinnan när fattigdomen var en deprimerande realitet. Han konstaterade att Sverige då var en av Europas fattigaste länder men att den besegrades genom folkrörelsernas insikt om att nöden och ojämlikheten kunde förtvina genom handlingskraft för att förändra samhället (Palme 1986c s 202). Fattigdomen handlade om: "[...] en orättfärdighet som har samband med samhällets sociala och ekonomiska struktur, med formerna för människors samlevnad, med förmågan att utnyttja naturens tillgångar och människans arbetskraft (Palme 1986c s 172)."

Han var väldigt angelägen om en utjämningspolitik där den ofantliga ekonomiska klyftan mellan industriländerna och utvecklingsländerna skulle reduceras. För han såg kopplingen med brydsamma konflikter och krig i denna klyfta, och för honom kunde detta bara uppnås genom solidaritet av de rika länderna visavi de fattiga dito. Därför bemödade han sig med att inskräpa för dem resursstarka länderna att frånse egoistiska intressen som att förstärka militärkapacitet genom kapprustning i förmån till stöd för utvecklingsländerna. För honom rådde det ingen som helst tvivel om att industriländerna kunde och torde åstadkomma mer för utvecklingsländernas vidkommande. Han tyckte att industriländerna tenderade att sinsemellan ha uppgörelser om internationellt angelägna frågor men mer eller mindre nonchalera utvecklingsländernas problem med invändningen att de var mindre angelägna att ta i tu med (Palme 1986c s 217). Sverige var ett av få länder som uppfyllde FN:s bestämmelser om u-landsbistånd på 0.7 procent av BNP och Olof Palme nekade inte att tillstå sin besvikelse över att u-bistandsfrågan var eftersatt internationella fråga:

Och u-hjälpen befinner sig i kris. Den tenderar att minska i stället för att öka sin andel av de rika ländernas resurser. En allt större del av resursflödet tar vidare formen av kommersiella krediter och hjälp som förknippas med villkor om leveranser från givande landet. Ur u-ländernas synvinkel innebär detta en kraftig fördyring, ca 20 procent räknar man med. Numera är bara en sjättedel av hjälpen obunden. Samtidigt ökar återbetalningarna från de fattiga till de rika länderna (Palme 1974a s 112).

Ifall samtliga berörda länder skulle följa sin förpliktelse och ge den biståndsvolym som stipulerats skulle utvecklingsbiståndets volym fördubblas varvid utvecklingsländernas predikament avsevärt skulle förbättrats (Palme 1990d s 97).

Han oroade sig för en samhällsutveckling i industriländerna som skulle medföra att solidariteten över nationsgränserna skulle urholkas. Utvecklingsländerna behövde industriländernas genuina och konkreta solidaritet för att de skulle hävda sig, mäktas med sina inre angelägenheter. Olof Palme förordade att utvecklingsländerna skulle beredas större plats inom världshandeln på bekostnad av de rika länderna, som ändå dominerade den eftertryckligt. Han menade att avkoloniseringen inte har gagnat utvecklingsländernas p.g.a. av ekonomisk kräftgång som berodde på de rika ländernas herravälde i världshandeln vilket

förhalat och försvårat de politiska reformerna i dessa länder. De rika ländernas kontroll över världshandeln, industri och monetära affärer medförde ojämlika ekonomiska relationer mellan de rika länder och utvecklingsländerna, vilket renderar i orättvis fördelning av världens rikedomar (Palme 1990d s 22). I egenskap av medlemskapet i FN ansåg han att samtliga länder skulle bejaka en ekonomisk och social rättvisa i världsvid skala (Palme 1990d 22). Det var orimligt och omoraliskt att 20% av världens befolkning kontrollerade 90% av dess resurser, istället borde dessa resurser fördelas jämnt med övriga som blott förfogade över 10% (Palme 1990d s 22). Han ville därvidlag ha en ny internationell ekonomisk världsordning, där de industriländerna gjorde avkall på sin överflöd i förmån för de fattiga länderna. Han menade att somliga privilegierade industriländers motspänstighet till detta grundade sig på fruktan att förlora sin distanserade maktställning. Olof Palme tyckte att industriländerna med respekt skulle motta utvecklingsländernas vädjan till konstruktivt samarbete, för att gemensamt arbeta för en global rättvisa (Palme 1990d s 48). Han motiverade sin internationella jämlikhetsidé på följande sätt: "Önskan att se en mer jämlik fördelning av jordens rikedomar är för mig också utslag av en strävan att utplåna orättvisor i mitt eget land. Jag tror att jämlikhet *inom* staterna – såväl de rika som de fattiga – är en förutsättning för jämlikhet *mellan* dem (Palme 1990d s 24)." Det går osökt att dra parallell med denna uttalande och det Ekengren lyfter fram, nämligen att ifall solidariska värderingar begränsar sig vid det egna territoriet riskerar även jämlikhetsidén försvinna där (Ekengren 2005 s 187). Denna önskan kan förklaras med hans samhörighetskänsla som han, enligt Ekengren, anser arbetare oavsett geografiskt avstånd delar med varandra (Ekengren 2005 s 189). Dessutom var Olof Palme generös syn på solidaritet med utvecklingsländer i deras kamp att motverka fattigdomen lierad med hans vision om en fredligare värld, då han ansåg att krig kunde undanröjas som hot med en social och ekonomisk trygghet. Även Ekengren konstaterar att Olof Palme noterade en koppling mellan fattigdom och konflikt. Han var övertygad om att konfliktrisen tilltog med fattigdomsgraden (Ekengren 2005 s 185). Det är relevant att inskräpa att Brandtkommissionens rapport om fattigdomens grogrund hade inverkan på hans inställning i frågan. Brandtrappporten hävdade just att fattigdomen tilltar i och med konflikter och krig.

Skeenden i utvecklingsländerna skattade Olof Palme även ha genklang i industriländerna. Han använde den argumenten för att ytterligare betona nödvändigheten till solidaritet med utvecklingsländerna. Rent konkret bestod denna argument av:

Tredje världen står idag inför den enorma uppgiften att skapa arbetstillfällen åt hundratals miljoner människor, att ge sina ungdomar utbildning, att finna föda åt hungriga män, kvinnor och barn. På mindre än tjugo år kommer jordens befolkning att öka till sex miljarder människor eller med en tredjedel av dagens invånarantal. De övervägande flertalet av dessa – över 80 procent – kommer att bo i tredje världen (Palme 1990d s 93).

Olof Palme betecknade somliga industriländers självgodhet inför utvecklingsländernas väl och ve som alarmerande. Att industriländerna fokuserade sig i en otillbörlig hög grad på egna intressen som militär upprustning i realismens tecken var han missbelåten med. Den solidaritet han föreslog och förväntade sig av industriländerna visavi utvecklingsländerna genom biståndet på 0.7 procent av BNP och hänsyn i världshandeln för att främja internationell jämlikheten är i överensstämmelse med marxismens solidaritets- och jämlikhetstanke. Hans belysning av dem orimligt stora klyftor mellan industriländer och utvecklingsländer som tenderade att stimulera konflikter och krig i dem fattiga länderna var skräckscenariot han ville skulle upplösas. Det krävdes en kompromiss av de rika länderna för att det så skulle ske. En kompromiss som skulle präglas av solidaritet. Likt marxismen tillstod han värdet av att utjämna skillnaderna mellan rika och fattiga. För honom handlade om att

visa respekt för även de svaga och fattiga i världen. Visa att världen var en planet som tillhörde alla människor och länder i lika hög grad. Detta kunde bäst manifesteras ifall världens länder hjälptes åt att fördela världens resurser någorlunda rättvist.

6.2 Jämlikhet i industriländerna

Dessutom var det grundläggande att stater vidtog politiska åtgärder mot deras interna klasskamp, och eftersträvade jämlikhet, ty en bristfällig solidaritet inrikes skulle undergräva demokratin (Palme 1986c s 199). Ett rikt samhälle som präglades av ojämlikhet skulle onekligen inte fullgöra sin demokratiska plikt. Nämligen den att frigöra den enskilda individen i såväl social som ekonomisk hänseende så att vederbörande fick den eftertraktade makt och möjlighet att styra sin tillvaro och leva drägligt. Med andra ord förmå att leva med en berättigad frihet. Därtill skulle "[...] parollerna om internationell solidaritet och utjämning mellan nationerna klinga ihåliga om vi inte är beredda att satsa på jämlikhet även inom våra egna gränser (Palme 1974a s 210)." Han konstaterade att det i flera industriländer riskerade att uppstå våldsamheter till följd av den sociala och ekonomiska ojämlikheten. Detta var naturligtvis ingen utveckling de rika länderna önskade utan bävade inför, men likväl en realitet de inte kunde förbise. Därför förkastade han en politik som inte omsorgsfullt tog hänsyn till de sämst ställda i samhället, dem som obönhörligen var förlorare i ett klassamhälle med påfallande utvidgade klasser. För klassklyftor genererar: "[...] känslan av fruktan till dem som har det sämst. De som har bara litet att förlora känner fruktan för dem som är ännu fattigare. Så Uppstår den oheliga allians mellan konservativa och fattiga som ofta blir grogrund och rasmotsättningar och fascism (Palme 1974a s 208)."

Emellertid var inte ojämlikheten inte i Sverige av den grad att det förelåg risker för våldsam upprördhet och i allra värsta fall fysisk motsättning. Olof Palme kunde istället framhäva att jämlikheten hunnit överlägset längst i Sverige av samtliga industriländer, men han antog att de övriga länderna snarligen skulle göra bot på jämlikhetsproblematiken (Palme 1974a s 152). Men Sverige hade därmed inte för evigt övervunnit den djupa klassklyftan. Han erinrade om att det i vissa platser i Sverige återfanns illavarslande tendenser på fattigdom. Det var essentiellt för honom att påpeka att det även i Sverige behövdes fortsatta ansträngningar mot jämlikhet. I jämlikhetens natur låg det att man bedrev en politik som stödde dem i samhället som på olika sätt hade det vanskligt och skyddade dem som var utsatta för att drabbas för särskilda risker, exempelvis: "de arbetslösa, låglönegrupperna, de som drabbas av sjukdom eller handikapp, gamla människor som behöver vård och tillsyn (Palme 1974a s 152)." Hans upptagenhet för en mer jämlik värld motiveras och karaktäriseras i denna formulering: "Samverkan och solidaritet är både ideal och metod. Det är inom kollektivets ram och på samverkans grund som vi kan förverkliga idén om människans valfrihet och jämlikhet. Socialismens gemenskapsidé går segrande fram som en ofrånkomlig följd av den tekniska utvecklingen och människornas förväntningar (Palme 1986c s 183)." Således menade han att det låg i socialismens natur att vara solidarisk. Hans tyckte att Sverige var ett land som manifesterat initiativkraft när det gäller internationell solidaritet. Han erinrade och recenserade den 1966 på följande sätt:

När det gäller åtgärder för att dämpa den explosionsartade befolkningsökningen, för att riva hindren för u-ländernas livsviktiga export, för att främja en obunden biståndsgivning och när det gäller att skapa en ny internationell u-hjälpsfond, som skulle hjälpa u-länderna att fortsätta sina utvecklingsprogram när de genom plötsliga prisfall eller felslagna skördar inte längre får tillräckliga exportinkomster, har Sverige på det internationella planet spelat en ledande roll (Palme 1986c s 193).

Samtidigt framhöll han relevansen av vaksamhet, att inte stagnera i en självbelåtenhet och slå sig till ro, utan att engagemanget istället skulle tillta, och göra det inom ramen av fler länder. Han ville vinna gehör för den socialistiska strävan om en internationell solidaritet (Palme 1986c s 20).

Att den internationella jämlikhetsidé Olof Palme enträget stod värd för även inkluderade mer jämlikhet inom industriländerna var också en idé i linje med marxismen. Han var marxistisk i sin plädering för upphävandet av klassklyftorna och klassämhällen. Individer i industriländerna som genomlevde ett leverne som ur ett ekonomiskt och socialt hänseende låg under standarden för det normala, borde således staten göra adekvata insatser för, så att de kunde leva ett drägligt liv. Denna uppfattning intygar att Olof Palme var en vän av att samhället skulle stödja de utsatta människorna. Det är en solidaritets och kollektivistisk tanke sprungen ur marxismen. Olof Palmes engagemang i jämlikhetstemat inom industriländerna kan även motiveras med att han insåg att allvarliga motsättningar mellan de välbeställda och undermåligt beställda kunde uppstå. En sådan samhällsutveckling ville han hejda och det kunde bara ske genom en politik i jämlikhetens anda. Att samtliga länder medverkade för en mer jämlik samhälle betraktade han som en moralisk förpliktelse.

7 Avslutning

7.1 Sammanfattande analys

Verklighetsbeskrivning: Vilken analys gjorde Olof Palme av de internationella frågor och företeelser han engagerade sig i?

Olof Palme beskrev situationen i diktaturländerna i Sydeuropa: Grekland, Portugal och Spanien samt Östeuropeiska Tjeckoslovakien under 1960-70-talet väsentligen ur ett liberalistiskt perspektiv. Det framgick av att han hävdade bestämt att dessa diktaturländers respektive ledning nonchalerade bjärt och tvärt folkets frihetslängtan, deras demokratilängtan. Ur samma liberalistiska utgångspunkt beskrev han även verkligheten i Sydafrika när han påpekade den inhumana lagstiftningen som påtvingade geografisk segregation mellan den vita och svarta befolkningen till dem vitas fördel. Han poängterade, ur ett marxistiskt perspektiv, att de svarta utnyttjades som arbetskraft av de vita usurpatorerna i Sydafrika. Detta ansåg han splittra familjer, eftersom deras familjer var nekade att följa med till dem vitas områden.

Med sin inskärpning om att apartheidsregimen bestod av en vit minoritet människor som envist vägrade att upphäva sin eftertryckliga dominans visavi urbefolkningen i Sydafrika och Namibia, tillstod Olof Palme, att det stred flagrant mot folkrätten. Det rörde sig om en absurd ockupation av främmande makt, fastslog han. Den folkrättsliga principen som utgör en hörnsten för liberalismens perspektiv var onekligen fundamentet från vilken han redogjorde förhållandena i Sydafrika och Namibia. Men han hade även ett marxistiskt perspektiv i sin analys. Särskilt då han relaterade de svartas befrielsekamp med arbetarklassens i Europa i det förgångna. Situationen i Sydafrika och Namibia blev, enligt honom, ingalunda mer positiv genom att vissa länder i världssamfundet nekade att inskräpa sin protest mot att apartheidsregimen bröt mot folkrätten. På samma inslagna sätt konstaterade han händelserna i Vietnamskriget. Han beskrev vietnamesiska folkets tillstånd under kriget som USA involverade sig i militärt med tragiska ordalag, och att de ofrivilligt hade hamnat i kläm i en maktpolitisk strid. Enligt honom förlängde USA vietnamesernas lidande och han insisterade att deras aktiviteter i främmande territorium var förbrytelser mot folkrätten.

Angående kalla kriget, och dess klimax under den första delen av 1980-talet, mellan Väst- och Östblocken, ledda av supermakterna USA respektive Sovjetunionen, ansåg Olof Palme att polemiken och den obefintliga diplomatin riskerade att utmynna i en världsomfattande krig där kärnvapen skulle användas. Denna oro grundade sig inte minst på att han noterade att det pågick en accelererande militär upprustning och en ömsesidig avskräckningsstrategi mellan Väst- och Östblocken i realismens anda. Han värderade att ett storskaligt kärnvapenkrig var överhängande och att ett sådant krig hade potential att medföra inte bara att överlevnaden riskerades för länderna i fråga utan alla världens länder. I konflikten mellan Israel-Palestina vidhöll han ånyo ett liberalistiskt perspektiv eftersom han erinrade om respekten för folkrätten. I denna tvedräkt anmärkte han att det var fel politik Israel bedrev gentemot Palestina när de ockuperade deras region. Det stred nämligen mot FN:s resolutioner om folkrätten. Utan att vidta folkrätten i beaktande skulle inte någon fredlig lösning ske där var hans bedömning.

Beträffande fattigdomen i världen menade han att den var ett orättvist tillstånd som hade samband med samhällets sociala och ekonomiska struktur. Därtill klargjorde han att det i avkoloniseringsspåren inte hade skett förbättring i utvecklingsländerna p.g.a. deras ekonomiska underskott vilket i sin tur hade sin förklaring i industriländernas dominans i

världshandeln. Han pekade ur ett marxistiskt perspektiv på industriländernas obestridliga upphöjdhed i världshandeln, industri och monetära affärer som förklaring till den obönhörliga ojämlikheten mellan dem och utvecklingsländerna. Han menade att fördelningen av världens rikedomar därför förhöll sig orättvist. Vidare, bekymrade han sig över den sociala och ekonomiska ojämlikheten i flera industriländer, där han konstaterade att det förelåg indikationer på att den ojämlikheten mellan medborgarna kunde orsaka våldsamheter. Han hävdade att klassklyftorna i industriländerna påkallade känslan av fruktan till de sämst ställda i samhället och även för de välbeställda i samhället men då över att förlora en gnutta av överflöd.

Värdering: Vilka var de ideologiska motiven till att Olof Palme engagerade sig i just de internationella frågor och företeelser han de facto gjorde?

Olof Palmes kritik mot diktaturländerna i Sydeuropa grundade sig främst på att en bred folklig majoritet med otvetydig skärpa klargjort sin benägenhet att ersätta den våldsbenägna diktaturen med demokrati och mänskliga rättigheter. Detta ideologiska motiv var genomsyrat av det liberalistiska perspektivet eftersom det handlade om individens rätt till frihet och demokrati. Hans engagemang i Sydafrika gällande apartheidsregimens raspolitik fördömde han också eftersom det var tyranniskt att döma människor från födseln utifrån hudfärg. Detta innebar att redan i samband med befruktningmomentet var barnets livsöde avgjort. Detta stred mot mänskliga rättigheter som han gärna refererade till då det var grundläggande element i hans ideologiska motiv.

Han drog paralleller mellan de svartas förtryck och förnedring i Sydafrika och Namibia med många europeiska arbetares vardag i det förflutna. Det var ur ett liknande erbarmliga belägenhet som de svartas i Sydafrika som Europas arbetare organiserade sig och inledde den fruktsamma befrielsekampen, menade han. Hans identifiering av europeiska arbetare i det förflutna med de förtryckta svarta i Sydafrika var en viktig ledtråd i hans engagemang mot apartheidsregimen, och signalerar om det marxistiska perspektivet som drivfjäder hos honom. Han inspirerades till att solidarisera sig med sina förtryckta och förnedrade bröder och systrar i Afrika, som han själv uttryckte det. Han var konsekvent på de nationella befrielseörelsernas sida, eftersom han hade respekt och sympati med deras självbestämmanderättsliga ambition. Han menade att de var berättigade att överta den ekonomiska makten i sina egna länder, i och med en sådan utveckling skulle medföra att deras status i det internationella samfundet skulle tillta. Detta resonemang är även den liberalistisk, eftersom den pläderar för att folket, urbefolkningen, i ett land själva ska bestämma sin framtid. Sedan var det för honom avsevärt oviktigare när det gäller vilken eventuell politik ett självständigt land förde. För det primära för honom var att det uppnåddes självbestämmanderätt. Därför menade han att vad en rörelse som FNL skulle idka för politik ifall den så småningom intog maktställning i Vietnam var ett ansvar som onekligen inte åvilade någon främmande land. Hans motivering till det var att det inte fanns någon som helst grund att motsäga vietnamesiska folkets rätt att själva välja sin regim. Därför att det inte var blott oförenligt med demokratin att främmande länder utkrävde att diktera över andra folk, utan i så fall missbruk av demokratins konstitutiva idéer.

Hans inställning i kalla kriget konflikten mellan USA och Sovjetunionen och deras respektive allierade var att ersätta den realistpräglade relationen med militär upprustning och misstänksamhet med nedrustning och dialog i liberalismens anda. Sverige som ett litet neutralt land tjänade på en sådan utveckling. För den gemensamma säkerheten Olof Palme förespråkade skulle naturligtvis bidra till en säkrare värld. Det skulle medföra att såväl

ländernas som människosläktets överlevnad skulle bli betydligt säkrare. Han var inne på samma linje som liberalerna när han förordade samarbete mellan världens länder i kampen mot kapprustning och misstänksamhet i internationella relationer. Det var i princip samma liberala grundvalar som stimulerade hans engagemang i Israel-Palestinakonflikten. Han återopade förhandlingar mellan parterna som främsta lösningen i den infekterade konflikten.

Beträffande hans idé om hur klyftan mellan fattiga länder och rika länderna skulle minska bestod i solidaritet av de rika länderna med de fattiga länderna. Motiveringen till det var att det återfanns ett iögonfallande samband mellan brydsamma konflikter och krig å ena sidan och allvarlig armod å andra sidan. Detta inspirerade honom till att inskräpa för industriländerna att avvara egoistiska intressen som att förstärka militärkapaciteten i förmån till solidaritet med utvecklingsländerna. Därtill bottnade motivering till hans internationella jämlikhetsidé i ambitionen att även kväsa orättvisor i Sverige, han var nämligen övertygad om att jämlikhet inom staterna, i både rika och fattiga länder, var ett villkor för jämlikhet dem emellan. Dessutom, jämlikhetsidéen i industriländernas samhällen värderade han vara en idé om samarbete och solidaritet och att det följaktligen var inom kollektivet som människan hade potential att förverkliga idéen om jämlikhet. I hans ideologiska reportoar förelåg det med andra ord även solidaritetskänsla med utsatta människor även i välbeställda länder, det bestyrker en utvidgad marxistisk solidaritetstanke hos honom.

Handlingsnorm: Vilken slags världsordningen förespråkade Olof Palme?

Det var naturligtvis mot bakgrund av hans plädering för mänskliga rättigheter och demokrati fullkomligt oacceptabelt att bedriva den förtryck och våld som diktatorerna i Syd och Östeuropa stod för gentemot sina medborgare. Därför förordade han gemensamt ansvar av människor i demokratiska länder mot diktaturerna. Hans omhuldan för Grekland, Portugal och Spanien upphörde inte i och med att de under 1970-80-talet substituerade diktaturen i förmån för demokratin. För han ansåg att de som unga demokratier behövde en betydande stöd av Europeiska länder med sedan länge fast förankrad demokrati, genom gynnsamma handelsrelationer i liberalistiska perspektivets anda, så att deras ekonomi blev balanserad. Detta var elementärt framhöll han eftersom dessa länder eventuellt skulle misstänkliggöra och förkasta demokratin om dem inte fick uppleva att ekonomin gynnades av det demokratiska styrelseskicket. Till yttermera visso stödde han starkt den svarta majoritetens befrielsekamp mot den vita minoritetens tyranni. Hans främsta budskap för att uppnå upplösning av apartheid var att världssamfundet förbjöd nya investeringar av utländska företag i Sydafrika. Under sin tid som statsminister avrådde hans regeringar svenska företag att investera i Sydafrika, med motiveringen att utländska företagen som investerade där följde apartheidsregimens politik, nämligen utnyttjade svarta människor som arbetskraft.

När det gäller apartheidsregimen drog Olof Palme slutsatsen att dessa kolonistörer kunde elimineras. Ockupationerna av Sydafrikas och Namibias maktkorridorer skulle upphöra ifall världssamfundet förenade sig för en internationell aktion mot den. Han förordade en rad liberala förslag som skulle resultera i det: det handlade om bindande FN-sanktioner mot Sydafrika, vapenembargo mot Sydafrika som beslutats av FN: s säkerhetsråd, stoppa samtliga nyinvesteringar i Sydafrika, blockera Sydafrika från kulturella och idrottsliga områdena med Apartheidsregimen, bistånd till frontstaterna och befrielseörelserna och till offren för apartheid i Namibia och Sydafrika, samt utveckla och befästa arbetat för solidaritet med folken i Namibia och Sydafrika med världssamfundets länder. Beträffande Vietnamkriget var han bestämd över att eländet för vietnameserna genast borde upphöra. Därför ansåg han att

USA skulle acceptera den vietnamesiska rörelsen FNL som en likaberättigad förhandlingspartner och acceptera folkrätten och lämna landet. I annat fall skulle vietnamesiska folkets elände bara bli ännu avskyvärdare.

Mot bakgrund av den infekterade stämning mellan supermakterna USA och Sovjetunionen och deras respektive allierade och riskerna till att ett kärnvapenkrig tog i Olof Palme initiativ 1980 till att bilda: Den Oberoende Kommissionen för Nedrustning- och Säkerhetsfrågor, Palmekommissionen. Där han själv var ordförande, och där en unik kombination politiker från väst och öst och nord och syd formulerade råd som eventuellt skulle generera i nedrustning, kärnvapensprovsstopp, gemensam säkerhet och dialog för att förtvina misstänksamheten som rådde mellan världens länder som var bevekelsegrunden till den hejdlösa militära upprustningen. Under kalla kriget då realismens perspektiv med eftertryck dominerade hävdade Olof Palme idéer som är förenade med liberalismen. Detta skedde även i hans engagemang i Mellanösternkonflikten mellan Israeler och Palestina när ansåg en kompromiss mellan folken som nödvändig för att uppnå en hållbar fred i regionen. Ingenting skulle göra anspråk på att expandera sina landsgränser på den andras bekostnad, utan en ömsesidig respekt mellan Israel och Palestina skulle råda, enligt Olof Palme. För att överbygga denna konflikt förordade han att en dialog mellan parterna skulle upprättas.

Angående solidaritet från industriländerna med utvecklingsländerna var hans ståndpunkt att den borde prioriteras. Han tyckte därför att det var beklämmande att industriländerna tenderade att inbördes ha uppgörelser om internationella angelägenheter men i princip avstod från att ta krafttag mot utvecklingsländernas problem. Hans kritik mot industriländer, som enligt honom sviktade i solidaritet med utvecklingsländerna, kunde inte klandras i den meningen att Sverige var ett få länder som uppfyllde FN:s bestämmelser om u-landsbistånd på 0.7 procent av BNP. Därför kunde han med auktoritet basunera att samtliga världens länder, oavsett regeringar, borde medverka till en mer jämlik global värld. För hans marxistiska ståndpunkt förordade delaktighet och samhörighet mellan världens länder och detta betingades av en jämlikhetssträvan mellan länderna. Dessutom ansåg han det angeläget att industriländerna vidtog åtgärder mot klassklyftorna. För att på så vis underminera risken för våldsam klasskamp.

7.2 Slutord

Det har i uppsatsen framkommit att i Olof Palmes analys av de frågor och företeelser han engagerade sig i låg beklagelse över att världssamfundet inte agerade och engagerade sig tillräckligt för att uppnå eftertraktat resultat. För han var övertygad om att ett konstruktivt engagemang från omvärlden hade potential att lösa problem. Han ansåg att det var relevant att engagera sig i internationella frågor och företeelser. Detta då han konstaterade att Sverige och socialdemokratin hade en lång fruktbar tradition av det och hänvisade till socialdemokratiska ideologin och värderingarna i samband med det. Rörande hans internationella ideologi går det tveklöst att fastslå att han förespråkade en blandning av liberalistisk och marxistisk världsordning. Där de hos honom högt skattade idéerna och principerna: demokrati och mänskliga rättigheter, folkrätten, fred och säkerhet samt jämlikhet accepterades, respekterades och präglade internationella relationer. Därmed förespråkade han för en värld med demokratiska stater som respekterade mänskliga rättigheter; att folken som tillhörde ett land själva avgjorde sin framtid; att stater upphörde med att förstärka sina militära kapaciteter och agerade misstänksamt visavi varandra och istället upprätthöll dialog och

diplomati med varandra för att uppnå försoning och fred; samt att misären och orättvisorna skulle bekämpas i såväl inom som mellan stater.

Ett implicit mönster som framgått i studiet av Olof Palmes internationalism är att han primärt pläderade befrielse för folken i de länder där främmande stater involverade sig med hänvisning till de folkrättsliga principerna om självbestämmanderätten. Efter att detta mål eventuellt hade infriats hoppades han att de demokratiska krafterna i dessa länder nådde maktställning, men han var osäker på omedelbar utveckling i den riktningen. Detta poängterar att Olof Palme hade tålamod med utvecklingsländerna beträffande frågan om att införa en acceptabel demokrati. Denna hållning grundade sig på hans visshet om att utvecklingsländerna hade en vanskelig uppgift i att etablera en, ur västerländskt synvinkel, acceptabel demokrati p.g.a. att kolonisationens förtryck hade efterlämnat allt annat än en grund därtill, än mindre glorifierat syn på det. Det han önskade och såg som mer realistisk var att utvecklingsländerna i sinom tid förmådde införa en godtagbar demokrati som inkluderade mänskliga rättigheter. För därigenom fanns det förutsättningar för välfärd och en ekonomisk och social jämlikhet som i sin tur skulle möjliggöra försoning och fred. För när allt kommer omkring var hans högsta politiska vision just att människor skulle samexistera under fredliga förhållanden.

Käll- och litteraturförteckning

Augustsson, Lars Åke, 2002: När politik var att vilja. I Åsard, Erik (red): *Politikern Olof Palme*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg Bokförlag.

Baylis, John & Smith, Steve, 2001: Introduction. I Baylis, John & Smith, Steve (red) *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*, 2 uppl. New York: Oxford University Press.

Beckman, Ludvig, 2005: *Grundbok i idéanalys. Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus Förlag. korrekt

Bjereld, Ulf, Ekengren, Ann-Marie & Lilja, Christina, 2002: *Internationella relationer. Perspektiv på konflikt och samarbete i världspolitiken*. Malmö: Författarna och Liber AB.

Brandtrapporten: ett program för överlevnad. Debatt, kommentarer, studiehandledning. 1981. Stockholm: Blomberg & Janson.

Brandt, Willy, Kreisky, Bruno & Palme, Olof, 1976: *Brandt, Kreisky, Palme. Brev och samtal*. Tidens Förlag. korrekt

Dahlgren, Hans, 2002: Olof Palme och Palmekommissionen. I Åsard, Erik (red): *Politikern Olof Palme*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg Bokförlag.

Dunne, Tim, 2001: Liberalism. I John Baylis & Steve Smith (red) *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*. 2 uppl. New York: Oxford University Press.

Ekengren, Ann-Marie, 2005: *Olof Palme och utrikespolitiken. Europa och Tredje världen*. Umeå: Boréa Bokförlag.

Elisson, Jan, 2002: Olof Palme och utrikespolitiken. I Åsard, Erik (red): *Politikern Olof Palme*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg Bokförlag.

Elmbrant, Björn, 1989: *Palme*. Författarförlaget Fischer & Rye.

Engels, Friedrich & Marx, Karl, 2002: *Kommunistiska Manifestet*. Bokförlaget Arena.

Forde, Steven, 2000: Power and Morality in Thucydides. I Lowell S. Gustafson *Thucydides' Theory of International Relations. A Lasting Possession*. Louisiana State University Press.

Gemensam säkerhet. Ett program för nedrustning. Rapporten från den oberoende kommissionen för nedrustnings- och säkerhetsfrågor under ordförandeskap av Olof Palme. 1982. Stockholm: Tidens Förlag.

Hansson, Sven Ove, 2002: Olof Palmes demokratisyn. I Åsard, Erik (red): *Politikern Olof Palme*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg Bokförlag.

Hobbes, John, 1958: I Herbert W. Schneider (red) *Leviathan. Part I and II*. Indianapolis/New York: The Bobbs-Merrill Company, Inc..

- Isaksson, Christer, 1995: *Palme Privat. I skuggan av Erlander*. Ekerlids Förlag.
- Kant, Immanuel, 1903: *Perpetual Peace. A Philosophical Essay*. Bristol: Thoemmes Press.
- Locke, John, 1998: *Andra avhandlingen om styrelseskicket. En essä angående den civila styrelsens sanna ursprung, räckvidd och mål*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Machiavelli, Niccoló, 2002: *Fursten*. Bokförlaget Natur & Kultur: 2002.
- Marx, Karl, 1965 a: *Karl Marx. Människans frigörelse. Ett urval ur Karl Marx skrifter av Sven-Eric Liedman*. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers.
- Marx, Karl, 1965 b: Till kritiken av den politiska ekonomin. Förord. I Engels, Friedrich & Marx, Karl *Karl Marx – Friedrich Engels i urval*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Palme, Olof, 1974 a: *Att vilja gå vidare*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Palme, Olof, 1984 b: *Sveriges utrikespolitik. Anföranden av Olof Palme*. Stockholm: Tidens förlag.
- Palme, Olof, 1986 c [1968]: *Politik är att vilja*. 3 uppl. Prisma.
- Palme, Olof, 1990 d: *FN måste stärkas! Olof Palmes tal i FN 1970-85*. Claes Olsson & Christer Gustavsson (red). Ungdomens och Studenternas FN-förbund i Sverige (UFFN).
- Palme, Olof, 1996 e: *Palme själv. Texter i urval*. Sven Ove Hansson (red). Stockholm: Tidens Förlag.
- Peterson, Thage G., 2002: *Olof Palme som jag minns honom*. Albert Bonniers Förlag.